

SVENSK NUMISMATISK TIDSKRIFT

MARS 2 • 96

Myntningen av kopparklippingar 1624-1627 (2)

Alexander från Abonouteichos

Axel Wallenberg 1898-1996

Pris 20 kr

AUKTION 53

Berzelii Terrassen
Lördagen den 20 april 1996

SVERIGE bl.a. OLOF SKÖTKONUNG på fyrkantig plants och penning 1010

GUSTAV VASA, 15 öre klipping 1543 **RR**

Dukatsamling KARL XI – KARL XV ca 60 mynt

Plåtmynt 21 st. inkl. daler SM 1752 SEMLAN

FREDRIK I Krellmynt 1/2 riksdaler 1723 **RR**

SEDLAR, svensk typsamling inkl. Palmstruck 10 daler 1666;

36 daler 1757 **RRR**; 10 riksdaler specie 1831 **RRR**

Utländska guld- och silvermynt, bl.a. Spanska Imperiet 1200-1900-tal

Antika mynt bl.a. Syrakusa, dekadrachm

Medaljer, Ordnar

*Katalog erhålles enklast genom insättning
av kr 125:- på postgiro 3003-1*

B. AHLSTRÖM MYNTHANDEL AB

Norrmalmstorg 1, 1 tr.

Box 7662, 103 94 Stockholm

Tel: 08-10 10 10 • Fax: 08-678 77 77

Stadsauktioner med Mynt & Frimärken under våren 1996:

Visning Auktion

15-16 mars 20 mars

19-20 april 24 april

17-18 maj 22 maj

14-15 juni 18 juni

STOCKHOLMS AUKTIONSVERK

Gallerian, Jakobsgatan 10, Box 16256, 103 25 Stockholm.
Tel 08-453 67 00. Fax 08-10 28 45.

SVENSK

NUMISMATISK TIDSKRIFT

har en upplaga på 1.400 ex.

Ca 1/10 av dessa når utanför Sveriges gränser
– Norden, Europa, USA.

Tidningen kommer ut med 8 nr per år:
första veckan i
februari – maj, september – december.

Våra annonspriser är jämförelsevis låga.
För annonsering kontakta Kjell Holmberg,
tel 018-38 23 47 (kvällstid och helger).

Prisexempel:

1/1 sida (151 × 214 mm)	1.800:–
2:a omslagssidan	2.200:–
4:e omslagssidan	2.500:–
1/2 sida (151 × 105 mm)	1.000:–
1/4 sida (72 × 105 mm)	500:–
1/6 sida (47 × 105 mm)	350:–
1/12 sida (47 × 50 mm)	175:–

Sista materialdag: Den 1:a i månaden före utgivning.
Heloriginal eller manus och gärna skiss
sändes till Kjell Holmberg efter överenskommelse.

*Annonser som ej är förenliga med
SNF:s, FIDEM:s och AINP:s etik avböjs.*

SVENSK NUMISMATISK TIDSKRIFT

ges ut av

SVENSKA NUMISMATISKA FÖRENINGEN

i samarbete med

KUNGL. MYNTKABINETTET

Föreningen:

Banérgatan 17 nb
115 22 Stockholm
Tel 08-667 55 98
onsdag – torsdag kl 10.00 – 13.00
Fax 08-667 07 71

Postgiro 15 00 07-3
Bankgiro 219-0502
Svenska Handelsbanken

Redaktionen:

Kungl. Myntkabinettet
Box 5405
114 84 Stockholm
Tel 08-783 94 00
Fax 08-663 97 35

Ansvarig utgivare:
Ian Wiséhn

Huvudredaktör och layout:
Monica Golabiewski Lannby

Manuskriptgranskare:
Lars O. Lagerqvist
Även tel 0152-200 79

Annonser och auktionskalender:
Kjell Holmberg
Tel 018-38 23 47
(kvällstid och helger)

Prenumerationer:
Pris 150 kr/lår (8 nr)
Medlemmar erhåller tidningen
automatiskt

Tryck:
Masterprint
Sätter & Tryckeri AB

ISSN 0283-071X

SNFs program våren 1996

Föreningslokaler är öppna för medlemmar – gärna med sällskap – en torsdagkväll i månaden. Dörrarna öppnas kl 18.30.

- 7 mars Öppet hus. Tema: sedlar.
19 mars Lars O Lagerqvist berättar om guldmynt förr och nu.
11 april Öppet hus. Tema: antika mynt.
27 april **Årsmöte i Lund.**
Kl 13.00: Samling vid Kulturen i Lund för Årsmöte i Hornsbergssalen. Obs! den medeltida klockan i Lunds domkyrka spelar kl 12.00. Kulturen ligger ca 100 m snett bakom kyrkan.
Kl 14.30 ca: Ulla Silvegren visar Lunds Universitets Historiska Museums Myntkabinett.
Kl 19.00: Årsmötesmiddag på Kockska gården vid Stortorget i Malmö, där myntmästaren Jörgen Kock hade sitt växlarkontor. Anmälan till middagen till föreningens kansli samt genom inbetalning av 250 kr till SNF:s postgiro 15 00 07-3 **senast den 25 mars**. Priset, som är ungefärligt, inkluderar tre rätters middag utan dryck.
Övernattning kan ske på hotell *Mäster Johan* i Malmö, tel 040-715 60, adress Mäster Johansgatan 12. Pris 800 kr för dubbelrum, 700 kr för enkelrum.
28 april **Utflykt till den kgl. Mønt- og Medaillesamling i Köpenhamn.**
Kl 13.00: Samling utanför Nationalmuseum där Jørgen Steen Jensen tar emot oss och visar Myntkabinettet. Det finns även möjligheter att se övriga delar av Nationalmuseum och kanske också något av det som ej är utställt på Myntkabinettet.
Resor ordnas av deltagarna själva. Det går ett nattåg kl 23.18. Inträde till Nationalmuseum tillkommer..

9 maj Öppet hus.
Om ej annat anges hålls mötena kl 18.30 på Banérgatan 17 nb. Tag buss nr 44 eller 54 eller T-bana till Karlaplan.

SNFs kansli
Besöks tid 10.30-13.00 onsdag och torsdag.
Stängt: Midsommar - 1 september samt jul- och nyårshelgerna.

Innehåll SNT 2 • 96

Sid

Myntningen av kopparklippingar 1624-1627 (2)	28
Några notiser om svenska belöningsmedaljer	34
Alexander från Abonouteichos. En sedelärande historia från Mindre Asien på 100-talet e Kr	36
Medalj av Karl Goetz	37
Christian IV's russiske mønter	38
Rätta svar på frågesporten i SNT 1•96	38
Nymans verkstäder under Svenska veckan i Uppsala	38
Personalia: Axel Wallenberg 1898-1996	40
"Riksgraden" ny halvofficiell dekoration	43
Atterbom möter en medaljkonstnär	43
Årets mynt	43
Nytt om böcker – recensioner	44
Sedelnytt	46
Utställning	47
Auktioner & Mässor	47
Pressklipp	47
Föreningar	47

Omslag

Axel Wallenberg fick ett reliefporträtt utfört till 30-årsdagen 1928 av konstnärskollegan Léo Holmgren. Det blev underlag för en medalj till 80-årsdagen 1978, då samma kollega också avbildade honom som han såg ut efter 50 år. AB Sporrang slog medaljen med 56 mm diameter. Foto: Gabriel Hildebrand. Se vidare under Personalia på sid 40-42.

Myntningen av kopparklippingar 1624–1627 (2)

Av Bengt Hemmingsson

Präglingsteknik

Den relativt omfattande korrespondensen under åren 1624 och 1625 ger en för numismatiska sammanhang ovanligt detaljerad inblick i de tekniska problem som de ansvariga ställdes inför, när det gällde att åstadkomma en mass-tillverkning av kopparklippingar. Detta är också en aspekt som nyligen sysselsatt flera av våra kunnigaste numismatiker, och som resulterat i flera olika teorier om hur denna tillverkning försiggått rent praktiskt.⁶¹ I syfte att försöka tillföra denna debatt nya idéer, skall här göras en sammanfattning av vad det kända skriftliga källmaterialet innehåller.

Hammarprägling (1624-27)

När klippingtillverkningen inleddes i Säter någon gång under juli – eller troligare augusti – år 1624, kom denna att försiggå på ett förhållandevis primitivt sätt. Myntmästaren i Säter, Gilius Coyet, hade ju ingen annan erfarenhet än av guld- och silvermyntning, och då i relativt sett liten skala.

Kopparen smiddes för hand till tunna myntplåtar, varur mynttämnen klipptes med stora handsaxar. Dyliga saxar hade ju Coyet beställt i Stockholm under sommaren 1624, men kunde inte få dem levererade i tid, varför han stämde smederna inför rätten den 7/8.⁶² Någon föregående slätvalsning av plåtarna synes inte ha företagits före årsskiftet 1624/25. Härvidlag upplyser nämligen Filip von Scheiding i sitt brev av den 14/9, att myntmästaren ville ha "waltzarne som skola tryckie plåtarna släta". Problemet var dock att det vid Säter inte fanns någon kompetent person som kunde bygga ett slätvalsverk, varför Scheiding bad om hjälp med att få ett sådant tillverkat annorstädes.

Nu fanns även ett snidverk (skärverk) på plats, som dock sedan åtta dagar stod stilla på grund av vattenbrist. Snidverket klarade heller inte av att skära till ämnen för större valörer, som tydligen kungen redan vid denna tidpunkt önskade få utmyntade (under 1624 präglades, såvitt man vet, endast halvören och fyrkar).

Myntmästaren ville också ha en ässja för glödgning av plåtarna, eftersom han ansåg dem "icke kunne gå igenom snidverket kalla".⁶³

Vad beträffar själva myntpräglingen, så ger Scheidings brev en intressant upplysning. Han skriver att man med handsaxarna inte kunde klippa till mer än vid pass ett skeppund koppar om dagen, vilket "tu eller trij [två eller tre] Par lätteligen hafwer kunnat Pregla". Det framgår med andra ord tydligt att myntpräglarna arbetade i par, där förmodligen en hanterade myntämnet (och kanske även överstampen) och en skötte hammaren.

Detta motsäger klart Ulf Ottossons teori om hur hammarpräglingen gick till vid denna tid. Enligt denna skall myntbilderna ha graverats direkt i såväl städ som hammare, för att spara tid och personal; myntpräglaren skulle således ha arbetat ensam. Det kan vidare påpekas, att Ottossons påstående att man under 1625 i Säter skulle ha använt sig av s.k. släggerksprägling också saknar någon som helst förankring i det skriftliga källmaterialet.⁶⁴

Två månader senare, i november 1624, kunde Scheiding rapportera, att en ny stor byggnad till snidverket uppförts. Än hade de nya snidverken, jämte slätvalsverket som skulle inrymmas i samma hus, inte ankommit.⁶⁵ Vid årsskiftet fanns fortfarande endast ett snidverk på plats. Vid förhöret med Gilius Coyet inför riks- och kammarråden den 29/12 upplyste Peter Kruse de närvarande om att "Hofmästaren" (Didrik von Falkenberg i Nyköping, dvs Kristinas hovmästare) tillsammans med "Byggmästaren hade snidverket thijt fordratt". Det hade med andra ord tillverkats i Nyköping.⁶⁶

Först i början av februari flyttades det befintliga snidverket till det nya huset och en viss Kristian smed var sysselsatt med att tillverka de andra två. Ungefär samtidigt infann sig en byggmästare från Värmland för att installera slätvalsverket ("ett par Walter"). Coyet hade dock redan den 4/2 börjat mynta, "effter som det eena snidverket honom dertill kan förfordra, intill dess att the andre tu blifue färdige".⁶⁷

Den 6/3 kunde Kruse äntligen rapportera, att man samma dag gjort prover med "waltzarne och trij [tre] snidvärken, itt till halförer, itt till [runstycken eller 1-ören] itt till 2-örestycken", med fyra skeppund koppar. De tre snidverken var med andra ord avpassade för var sin valör. Den 16/3 kunde Kruse låta påbörja en reguljär myntning av 2-ören. I ett par brev någon vecka senare uttrycker Kruse dels sitt önskemål om att dubblera vals- och snidverkskapaciteten, dels sitt missnöje över valsarna, som han fann odugliga. Han ville göra vissa tekniska förändringar av dem på plats i Säter.⁶⁸

Den svåra översvämningsolyckan den 1/5 1625 kom dock emellan. För att komma igång med myntpräglingen efter detta ville Kruse anskaffa stora handsaxar att klippa tennarna med; han ansåg för övrigt att de var bättre än snidverket, som producerade för mycket skrot. Snid- och valsverken återuppbyggdes dock. Redan under augusti hoppades myntmästaren att de skulle vara igång, och den 7/9 var huset klart, där de skulle sättas upp.⁶⁹

Hammarpräglade klippingar är bevarade från åren 1624 till och med 1627. Detta tyder på att man parallellt bedrivit hammarpräglingen, även efter det att valsverkspräglingen införts. Troligen har den mera hantverksmässiga metoden bl.a. kommit till heders igen när valsverken stod stilla på grund av tekniska fel.

Valsverksprägling (1625-27)

Det tidigaste belägget för att man planerade en mer maskinell tillverkning av klippingar i form av valsverksprägling härrör sig från det ovan nämnda förhöret med Gilius Coyet den 29/12 1624. Däri citeras Peter Kruse, som berättade att han "med een smedh i Nykiöpingh talat hade, såsom och någre daler gifuit honom på handen, huilken lofuatt hade att ställa een sådan konst, att Myntet kunne blifue dragit och stäm-platt medh ett". Kruse tvivlade dock på att smeden kunde klara detta.⁷⁰

Kruse blev sannspädd sätillvida att det uppenbarligen tog tid att konstruera en dylik maskin, trots att tekni-

1/2 öre och fyrk 1624, präglade i Säter.

1 öre 1625, hammarpräglad. Enligt Ottosson (1995A) präglad i Säter.

ken inte var ny.⁷¹ Inte förrän under hösten 1625 finner vi ett första belägg för att man kommit tillrätta med valsverkspräglingen. Den 12/10 skickade kungen två brev från Riga till Kompaniets direktion, vari han meddelade att han erhållit "een Prob aff een nyy stempell medh render och tämmelighen nätt slaghet", och att samma mynt behagade honom väl. Han hade dock synpunkter på att myntplåtarna skulle slås mer "jempndraghne" av Govert Silentz, så att inte mynten fick så olika vikt, vilket ju kunde märkas på de myntprover som han nu återsände. Kungen ansåg vidare att det helst skulle myntas 2-ören, varom präglingskostnaden skulle förhandlas med myntsvenerna. Ett- och halvören däremot, vore bäst att slå "på deth andre sättedt". Den sistnämnda kommentaren kan bara tydas så, att kungen med "det andra sättet" avsåg hammarprägling, eftersom han i samma brev uppmanar kompanistyrelsen att "artigt och väl trycka" mynten, i likhet med dem som han erhållit.⁷²

Det valsverk som präglat de översända mynten kan dock inte ha funnits i Säter. I juli inleddes nämligen en utdragen korrespondens mellan Kompaniet och Didrik von Falkenberg angående ett "snide- och tryckverk", som man ville få förfärdigat i Nyköping. Den 6/7 hade en smed fått 200 daler i förskott och den 30 samma månad sände Johan Sparre en tjänare till Nyköping med ett brev. Däri tillfrågades Falkenberg hur det låg till med maskinerna och hur han

"medh smeden om Betalningen af-handlet hafue". Vidare begärde man vänligen att Falkenberg skulle "drifwa der på honom, at det kunne blifwa färdigt". Den 9/8 påminde Sparre Falkenberg om sin förra skrivelse samt infordrade besked. Sådant hade erhållits den 16/8, då Peter Kruse i en skrivelse från Sparre blev upplyst om att "snidhe och tryckiewärcket" med det "aldraförsta skall blifwa förfärdigat, och smeden dijt [till Säter] uppsendas, thet at uppsättia..." Man skulle ha trävirke redo i Säter, som ju kunde behövas vid uppsättandet.

Den 22/8 tillskrevs Falkenberg ånyo av Sparre, varvid han påmindes än en gång om att driva på smeden samt ombads infordra ett kvitto av honom på det tidigare nämnda förskottet. Den 22/10 var verket fortfarande inte klart; Sparre upplyste Kruse om att han själv för några dagar sedan ifrån Nyköping hade avsånt en timmerman, som "alla träwärickien till snidhe och tryckiewärkiet praeparera och förfärdeg-ha skall". Den 29/11 informerades Kompaniets direktion om att snideverket ännu inte var klart men att en smed kommit från Nyköping till Säter med redskap därtill.⁷³

I Kompaniets dagboksjournal för år 1625 kan man också följa "snide- och tryckverkets" färdigställande. Ett speciellt konto för detta upprättades i räkenskaperna och Kompaniet fick till och med rätt till ersättning från kronan för nedlagda kostnader, så att "Myntet må hafwa sin fortgång". Sålunda avkortades 1625 års koppartull med drygt 3 786 daler, dvs

allt man "på Myntet till Reedskap" bekostat.

De första kostnaderna – 26 daler – för "snide- och tryckverket" bokfördes den 30/9; därefter infördes större poster, vilka huvudsakligen utgjordes av arbetskostnader (över 1 617 daler), den 10, 25 och 31/12. Den sistnämnda dagen har man även bokfört en kostnad om 128 daler 20 öre för det förra snidverket "som bortgick"; till det behövdes 150 knektar!

Strax innan årsskiftet har dock Gilius Coyet årsskiftet har dock Gilius Coyet årsskiftet börja provmynta. Den 31/12 bokfördes nämligen koppar till ett värde av 18 daler 24 öre som Coyet erhållit till "Mynteprof".⁷⁴

Vad beträffar Nyköping finns endast en skriftlig upplysning bevarad, som kan kasta ljus över de präglingsmetoder som använts där. Den 14/1 1626 hölls nämligen en provvägning inför riksrådet av diverse myntverkspräglingar, däribland "något kopparmynt som var med tryckverket pregatt uthi Nyköpingh, som voro 32 rundstycken (1-ören)". Liksom de övriga vägda mynten befanns de vara för lätta.⁷⁵ I Nyköping har således valsverksprägling säkert pågått vid slutet av år 1625.

I april 1626 hade man fortfarande inte fått någon riktig ordning på valsverkspräglingen i Säter. Den 18/4 skriver Kruse till kompanidirektörerna och meddelar, att han i myntmästarens frånvaro provat "snijd och tryckiewerkit". Snidverket fann han "intet tienligt utan till stoor skadhe",

eftersom det åstadkom så mycket skrot. När tenarna sedan skulle gå genom "tryckiewerket så ehre tenerne så hårde at de sprunge af" under det. "Men tryckie werkit skall oss blifue myckie Nyttigt", fortsätter Kruse, trots att det ännu inte hade "sin rette gångh". Han skulle dock göra sitt bästa för att det skulle komma igång ordentligt; dock ville han helst ta bort snidverket och installera tre tryckverk istället.⁷⁶

Säter eller Nyköping?

Med undantag för 1626/27 års Arbogamynt är kopparklippingarna från åren 1624-27 anonyma vad avser myntorten. Vi vet dock att man under 1624 endast myntade i Säter, medan man för åren 1625-26 har att räkna med en myntning i såväl Säter som Nyköping. År 1627 torde det inte ha myntats några klippingar i Nyköping. Nyligen har Ulf Ottosson (1988 och 1995) åstadkommit en klassificering av det bevarade myntmaterialet, som skett på helt andra grunder än tidigare. Detta är inte platsen att diskutera indelningen i detalj; det kan dock konstateras att de attribueringar som Ottosson gjort inte motsägs av vad de skriftliga källorna indikerar. På det hela taget är hans arbete ett stort steg framåt vad beträffar vår kunskap om klippingmyntningen 1624-27.

Övergången till rundmyntsprägling

Under julaftonen 1626 ankom den från Preussen rekryterade myntmästaren Markus Kock till sin nya arbetsplats i Nyköping. Hans uppgift blev att med det snaraste konvertera Nyköpingsmyntet till rundmyntsprägling. I februari 1627 infann sig kungen själv i Nyköping för att skriva kontrakt med Kock, som skulle erhålla en myntarlön om 8 daler 23 öre per skeppund koppar för sitt arbete. Vid mitten av mars utgick direktiv om klippingmyntningens inställande.⁷⁷ Av allt att döma hade Kock redan byggt om Nyköpingsmyntet så pass, att rundmyntspräglingen kunde komma igång under mars. Räntekammaren instruerades om att översända de klippingmynt som man hade i sina kassar för ommyntning. Även Säter- och Arbogamynten avbröt sin klippingmyntning. I mitten av mars stod myntningen stilla i Säter och det hette, att inte en penning fick slås, förrän man blivit klar att tillverka rundmynt.

1 öre och 1/2 öre 1625, båda valsverkspräglade. Enligt Ottosson är myntorten Nyköping.

a.

b.

c.

Valsverkspräglade 1-ören 1626; enligt Ottosson är a präglad i Säter och b i Nyköping; c: Arboga, ex Ekström 1987 nr 114.

Utmyntningstalen 1624-27 i tidigare litteratur och i sammanfattning enligt föreliggande undersökning

	Stiernstedt (daler: öre)	Wallroth (daler)	Wolontis (daler: öre)	Korrigerat (daler: öre)
<i>1624 (endast Säter)</i>				
Kompaniet gm. Kristina Kronans avradskoppar	11.277:21 uppg. sakn.	} 11.274	11.277:21 uppg. sakn.	ca 9.188 2.552
Totalt	11.277:21		11.274	ca 11.740
<i>1625</i>				
Kompaniet/Säter Kronan/Nyköping Kristina/Nyköping	243.378:24 89.250 51.000	} 332.640	243.378:24 89.250 uppg. sakn.	243.378:24 — 138.181: 4
Totalt	383.628:24		377.265	332.628:24
<i>1626/27 (klippingar)</i>				
Kompaniet/Säter Kronan/Nyköping Kronan/Säter	387.510 63.750 uppg. sakn.	387.510 63.750 uppg. sakn.	1.024.557:24 ¹ 63.730:19 uppg. sakn.	1.024.557:24 ¹ 118.631: 8 10.782:24
Totalt	451.260	451.260	1.088.288:11	1.153.971:24
<i>1627 (rundmynt)</i>				
Kompaniet/Säter Kompaniet/Arboga Kronan/Nyköping Kronan/Säter	uppg. sakn. uppg. sakn. 63.363:21 uppg. sakn.	uppg. sakn. uppg. sakn. 63.375 uppg. sakn.	256.050 58.291:17 63.363:21 uppg. sakn.	333.485: 6 58.291:17 121.660:18 63.002: 8
Totalt	63.363:21	63.375	377.705: 6	576.439:17

¹I denna siffra ingår 1627 års klippingmyntning.

Konverteringen till rundmyntsprägling synes ha blivit klar under juli i såväl Säter som Arboga.⁷⁸ Svaret för omställningen av Sätters produktion torde också ha vilat på Markus Kock, eftersom Gilius Coyet blev avskedad därifrån under mars månad.⁷⁹ I Arboga däremot kvarstod Caspar Hedviger som myntmästare även under rundmyntspräglingen 1627 och ett stycke in på 1628. Det var först efter Kopparkompaniets upplösning som Kock i maj 1628 övertog driften av Arbogamyntet.

I juli 1627 hade Kompaniets initiala skepsis till Kock övergått till motsatsen; Kruse skrev då i ett brev till Axel Oxenstierna att Kock var en "gahr fleisiger, förstödiger man".⁸⁰ Hans uppfinningsförmåga och tekniska kunskaper skulle också under de följande åren röna stor uppskattning hos hans höga uppdragsgivare.

Utmyntningstalen: källor och tidigare litteratur

I sitt år 1863 utkomna arbete *Om kopparmyntningen i Sverige och dess utländska besittningar* kunde A W Stiernstedt publicera en mängd tidigare ej kända källuppgifter. Bland annat blev hans uppgifter om utmyntningsvolymerna vägledande för forskningen under en lång tid därefter.

Av denna anledning skilde sig inte K-A Wallroths siffror nämnvärt från de som Stiernstedt redovisar, när han år 1918 utgav sin redogörelse för myntordningar och utmyntningstal, *Sveriges mynt 1449-1917*. Detta utkom såsom *Numismatiska meddelanden XXII* men hade tidigare även utgivits i sex olika delar i Myntdirektörens årsberättelser. Det för oss intressanta avsnittet utkom således första gången 1913. I tredje upplagan av Bertel Tingströms *Svensk numismatisk uppslagsbok*, 1972, finns även utmyntningssiffrorna redovisade. Den aktuella perioden, 1624-27, bygger dock helt på Wallroths uppgifter.

Josef Wolontis, som år 1936 disputerade i Lund med avhandlingen *Kopparmyntningen i Sverige 1624-1714* – en av opponenterna var f.ö. Nils Ludvig Rasmusson – kunde dock komplettera Stiernstedts och Wallroths uppgifter på några punkter, samtidigt som han hade svårigheter att återfinna vissa av Stiernstedt anförda aktstycken.⁸¹

Ett av de dokument som Wolontis inte kunde återfinna var "änkedrottningens kopparräkning för 1624". Det torde i själva verket röra sig om den avräkning, som Kristina upprättade med Kompaniet avseende 1624 års kopparhandel.⁸²

För 1625 års och delar av 1626 års myntningar för Kopparkompaniets räkning existerar sedan gammalt en tryckt källa, vilken egentligen handlar om gamla avräkningar med adeln, som under Karl XI:s tid ifrågasatts av reduktionsverket. Däribland behandlas även fordringar som uppstått i samband med Kompaniets avveckling och kronans övertagande av tillgångarna. Denna skrift trycktes första gången 1688, därefter igen år 1771. Uppgifterna däri anges vara tagna ur Kompaniets huvudböcker för de aktuella perioderna; dessa är numera försvunna.

Wolontis kunde för 1626/27 års myntningar i Nyköping, Säter och Arboga begagna sig av Kompaniets huvudböcker för perioden ifråga (Johannis 1626 – nyåret 1628) samt kronans räkningar för avradskopparn och dess tillmyntning 1626-28. I det sistnämnda materialet förbisåg dock Wolontis vissa uppgifter beträffande 1627 års rundmyntning i Nyköping, vilka redovisas härintill.

Nya uppgifter i sammanhanget kommer också från änkedrottningens återfunna koppar- och mynträkenskaper för 1625 samt från kronans räkenskaper för 1624-26 års avradskoppar. Vidare har även Sätters kopparräkenskaper dels bringat klarhet i Kompaniets utmyntning 1626-27 (som Wolontis ej fick att stämma)⁸³, dels givit nya uppgifter om myntningar för kronans räkning i Säter 1626-27.

Resultatet av denna undersökning är, att utmyntningarna under åren 1624-27 över hela linjen har varit större än man tidigare antagit, för år 1627 till och med väsentligt större. I en tabell härintill redovisas skillnaderna mellan Stiernstedt, Wallroths och Wolontis siffror samt de nya uppgifterna.

Kursförhållandena 1624-27

När kopparmyntets utmyntningsgrunder fastställdes 1624 och 1625, var ju tanken att det skulle vara ett värdemynt, det vill säga att metallinnehållet skulle motsvara det pålydande värdet. Motsatt kopparpriset föll ganska drastiskt under våren och sommaren 1625, så reflekterades detta inte omedelbart i någon kurskillnad mellan silver- och kopparmynt. Orsaken låg säkerligen i de förhållandevis blygsamma utmyntningsvolymerna under 1624 och större delen av 1625. De stora tek-

niska svårigheterna vid Sätermyntet, kombinerat med att Nyköpingsmyntet inte startade förrän i juli 1625, har sammantaget medfört att några större volymer kopparmynt inte börjat spridas förrän vid slutet av året. Axel Oxenstierna skrev också själv senare, att "myntedt hafuer och i begynnelsen haft sin stoore nytta, så länge deth var motteligt och proportinerat till Landhzens tarf".⁸⁴

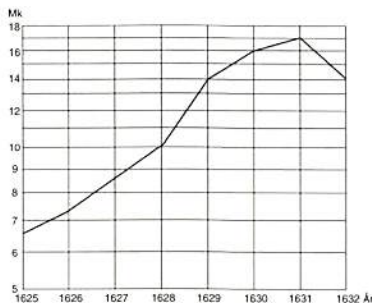
En väsentlig olägenhet med klippingmyntet var dock dess öjämnhet i vikten. Klagomålen mot detta resulterade i ett mandat av den 9/6 1625, i vilket föreskrevs att man vid transaktioner över 3 öre skulle bruka kopparmyntet efter vikt; mynten skulle med andra ord då inte räknas.⁸⁵

De första tecknen på att marknaden för det övervärderade kopparmyntet blivit mättad härrör sig från våren 1626. Jakob De la Gardie skrev från Riga till Axel Oxenstierna i maj och juni och relaterade, att soldaterna "besvärade sig högt" över kopparmyntet. De begärde att De la Gardie skulle vädja till kungen om att deras lön skulle utgå i silvermynt istället. Priserna hade stegrats så, att soldaterna "dubbelt betala moste, hvad dee för kopparmynt köpe vele".⁸⁶ Det sistnämnda var sannolikt en överdrift, men det är å andra sidan troligt, att det var svårare att få kopparmyntet accepterat till sitt fulla värde utanför det egentliga Sverige.

Den 1/5 1626 utgavs ett plakat mot kopparmyntets "vanvördande". Såväl in- som utlänningar sökte enligt det att med allehanda medel "rabattera" kopparmyntet för att därefter exportera det, förmodligen som skrot. Därför infördes ett exportförbud för kopparmynt.⁸⁷

I en svensk uppgift från den 31/5 1626 motsvarade en riksdaler 7 mark i kopparmynt, jämfört med den officiella kursen, 6 1/2 mark. 1626 års massiva myntningar sänkte dock kursen ytterligare, så att man under hösten samma år noterade riksdalern i 8 mark. Följande år sjönk kopparmyntets värde ytterligare, till 9 mark per riksdaler.⁸⁸

I samband med att klippingmyntningen inställdes uppstod tydligen även en skillnad i värde gentemot det runda kopparmyntet. I ett brev den 18/7 1627 till Axel Oxenstierna nämner Peter Kruse, att han hört en resande från Hedemora berätta, att man där för en viss vara begärt 4 1/2 daler i runt kopparmynt, medan man för samma vara fick betala 5 daler i klippingar.⁸⁹ Troligtvis hyste allmänheten farhågor för att klippingmyntet skulle avlysa helt. Så skedde också

Kursutveckling i mark mellan kopparmynt och riksdaler under Gustav II Adolfs regering (Logaritmisk skala).

Källa: Brännman 1950.

men det dröjde till den 12/1 1629, innan en förordning utgick om detta. Däri stipulerades att klippingarna inte skulle "gälla för något mynt i hela riket, utan efter dess värde i själva kopparen". Allmänheten erbjöds dock att växla in klippingarna till runt kopparmynt mot erläggande av en avgift, motsvarande en myntarlön beräknad på 15 daler per skeppund.⁹⁰

Bilaga 2

Fynden från Vasa och Riksnnyckeln

Klippingar	1624		1625		1626		1627		1628	
	Antal	(%)	Antal	(%)	Antal	(%)	Antal	(%)	Antal	(%)
Hammarpräglade:										
2 öre			1+ 0 (1,0)		32+ 21 (11,0)		2+ 4 (1,5)			
1 öre			104+35 (68,3)		205+138 (35,5)		49+ 9 (7,0)			
1/2 öre			39+ 0 (9,6)		83+ 18 (5,2)		16+ 1 (1,0)			
Fyrk	7+ 1 (100)									
Valsverkspräglade:										
2 öre					37+ 17 (11,2)		22+ 5 (6,5)			
1 öre			26+ 5 (15,2)		252+107 ¹ (37,1)		11+ 1 (1,6)			
1/2 öre			17+ 7 (5,9)							
Arboga, 1 öre							1+ 0 (0,1)			
Sa klippingar (öre)	2 (100)	203,5 (100)	966,5 (100)	146,5 (17,7)						
Rundmynt										
Nyköping, 1 öre							40+ 3 (5,2)	42+ 4 (6,7)		
— 1/2 öre							1+ 0 (0,1)	2+ 0 (0,1)		
Säter, 1 öre							353+215 (68,8)	373+107 (69,5)		
— 1/2 öre								1+ 0 (0,1)		
Arboga, 1 öre							61+ 4 (7,9)	162+ 1 ² (23,6)		
— 1/2 öre							5+ 0 (0,3)			
Sa rundmynt (öre)							679,0 (82,3)	690,5 (100)		
Totalsumma (öre)	2	203,5	966,5	825,5	690,5					

Summa 1624-28: 2 647 mynt = 2 688 öre eller 84 daler.

Vasa: Totalt antal kopparmynt: 4 084 st, varav 1 944 identifierade enl ovan.

Riksnnyckeln: Totalt antal kopparmynt: 1 753 st, varav 703 identifierade enl ovan.

¹Varav 101+11 st av "Nyköpingstyp"

²Varav 7 st från Vasa med Markus Kocks myntmästarmärke.

Fynden illustrerar hur kopparmyntet kommit att fullständigt dominera myntcirkulationen hos gemene man vid tidpunkten för förlisningarna. Denna typ av fynd lämpar sig också väl för undersökningar av andra frågeställningar kring klippingmyntningen. Härintill har en sammanställning gjorts på basis av Ernst Nathorst-Böös' och Inga-Lill Perssons genomgång av de båda fynden. Den publicerades i *Wasastudier 10* år 1982, men en dålig korrekturläsning, motstridiga uppgifter och en brist på analys vad avser fördelningen på valörer och årtal mm skämmer tyvärr framställningen.⁹² Härintill har dock ett försök till en sammanställning av de båda fynden gjorts på basis av dessa tabeller, med reservation för att den kan innehålla felaktigheter. Vi får hoppas att en förnyad bearbetning kommer till stånd av dessa intressanta fynd, i så fall av specialister på området.

Om vi skall försöka applicera "Thordemans lag"⁹³ på fynden, så kan vi konstatera att det låga antalet mynt från 1624 stämmer väl överens med de likaledes låga kända utmyntningstalen för året. Liknande slutsatser kan man dra av fördelningen mellan olika valörer, hammar- respektive valsverkspräglade mynt, klippingar och rundmynt etc. Med undantag för ett par kommentarer överlåter jag dock till läsaren att dra sina egna slutsatser.

Man synes ha följt kungens direktiv att slå småmynten "på det andra sättet", det vill säga medelst hammarprägling och ej i valsverk. Kostnaderna för valsverkspräglade halvören – för övrigt endast kända från år 1625 – har tydligen varit högre än för de hammarpräglade. En sällsynt fågel – i bokstavig bemärkelse, med tanke på fransidesbilden – utgör också den enda Arbogaklippingen. Den bekräftar återigen hur liten omfattning klippingmyntningen i Arboga måste ha haft. □

Noter

⁶¹ I kronologisk ordning: Serrestam 1990 s 4-7; Carlsson 1993 s 60-62; Ottosson 1994 s 17-19; Lindberg 1994 s 25 (med replik av Ottosson); Serrestam 1994; Ottosson 1995As. 22-24; Björk 1995 s 52-58; Ottosson 1995B s. 14, 30-31.

⁶² SST XIV, 7/8 1624, s 123ff.

⁶³ Scheiding till kammaren 14/9 1624, Kansliet, inkomna brev och suppliker (E IIa:8) fol 99-101 (KA); Norberg 1940 s. 41.

⁶⁴ Ottosson 1994 s 18, 23; 1995A s. 23. Påståendet om att den av Ottosson beskrivna metoden med graverad hammare använts ombord på spanska skepp vid prägling av s k cobs, kan ej heller källmässigt beläggas.

⁶⁵ Scheiding till kammaren 21/11 1624, Kansliet, inkomna brev och suppliker (E IIa:8) fol 106f (KA); Norberg 1940 s. 43.

⁶⁶ Myntväsen 35 (KA).

⁶⁷ Kruse till kammaren 5/2 1625, Kansliet, inkomna brev och suppliker (E IIa:11), fol. 121 (KA).

⁶⁸ Kruse till kammaren 6/3 1625, Kansliet, inkomna brev och suppliker (E IIa:11) fol. 129 (KA); Kruse till Skytte 17/3, 24/3 1625, Bergsbruk, vol. 332 s 31ff ; 24/3: "dem (valsarna) vill jag låta gjuta här (i Säter) uppå annat sätt uppå ändarne" (KA).

⁶⁹ Kruse till kammaren 12/8 1625, Kansliet, inkomna brev och suppliker (E IIa:11, KA); Kruse till direktionen 7/9 1625, Bergsbruk, kronans koppar vol. 332 (KA); Norberg 1940 s. 47.

⁷⁰ Myntväsen 35, KA; Norberg 1940 s. 42.

⁷¹ Sahlin 1934 s. 49ff; Cooper 1988 s. 61ff; Menzinsky & Serrestam 1993 s. 10ff.

⁷² RR 12/10 1625 fol. 565ff; Stiernstedt 1863 s 86f. Möjligen är, som Stiernstedt påpekar, ett av breven skrivet något tidigare.

⁷³ Kompaniets registratur 30/7 1625 s. 284; 10/8 1625 s. 290; 16/8 1625 s. 293; 22/8 1625 s. 293; 22/10 1625 s. 308 (KA); Johan Sparres räkningar 1625-27 s. 5, Bergsbruk vol. 326 (KA), Sparre och Kruse till direktionen 29/11 1625, Bergsbruk vol. 332 s. 249 (KA).

⁷⁴ Kompaniets "Jornal Book" 1625, verifikationer nr 149, 203, 222, 226, 235. Betr. "Myntprof", se ver. 217; Bergsbruk vol. 328 (KA); Räkning på 1625 års koppartull, fol. 6, Bergsbruk, vol. 325 (KA).

⁷⁵ SRP I s. 11f.

⁷⁶ 18/4 1626, Bergsbruk, vol. 332 s. 322 (KA); Norberg 1940 s. 48.

⁷⁷ Stiernstedt 1863 s. 93f; Wittrock 1919 s. 99.

⁷⁸ Wittrock 1919 s. 99 och där anförda källor.

⁷⁹ Coyet avflyttade 1629 till Ryssland, där han gick i tsarens tjänst. Enligt ett klagobrev till sin forne herre, Gustav II Adolf, hade han blivit utlovad en överstebeställning vid det ryska artilleriet, men blev bara styckgjutare. Han avled i Moskva 1634 (Elgenstierna II, 1926 s. 38).

⁸⁰ AOSB II:11 s. 214.

⁸¹ Stiernstedt 1863 s. 108; Wallroth 1918 s. 67; Tingström 1972 s. 296; Wolontis 1936 s. 58f, 249-251.

⁸² Stiernstedt 1863 s. 76, 108.

⁸³ Wolontis 1936 s. 251.

⁸⁴ Betänkande om kopparhandeln och kopparmyntningen, daterat Fischhausen 30/4 1630, AOSB I:1 s. 344.

⁸⁵ Stiernman 1747 s. 923f; Mandatet lästes upp i Stockholms rådstuga den 20/7 1625 (SST XIV s. 330, 507). Då angavs att så hade beslutats "efter stoort bedrägerij medh myntsens afklippande finnes". Den verkliga grunden var den bristfälliga präglings-tekniken. Se bl.a. Swenne 1933 s. 195 och Wolontis 1936 s. 65.

⁸⁶ 25/5 och 14/6 1626, AOSB II:5 s. 399ff.

⁸⁷ Stiernman 1747 s. 931f.

⁸⁸ Swenne 1933 s. 195f; Brännman 1950 s. 316ff, 423.

⁸⁹ AOSB II:11 s. 214.

⁹⁰ Stiernman 1747 s. 969; Stiernstedt 1863 s. 97f.

⁹¹ Cederlund & Soop 1963 s. 17; Nathorst-Böös & Persson 1982 s. 35ff.

⁹² Några exempel: på s 54 anges inte att förteckningen fr o m "fyrc" i högerspalten avser Riksnnyckeln; på s 44 anges att antalet hammarpräglade 2-ören från 1626 är 38 st, i tabellen på s 54, där för övrigt inga årtal anges (endast Cavallinnummer), är antalet 32. Det finns tyvärr ett flertal sådana diskrepanser mellan text och tabeller.

⁹³ Se Thordeman 1983, vilket är en översättning av den engelska originalartikeln från 1948; Betr den typ av fynd som de från Vasa och Riksnnyckeln representerar samt deras källvärde, se Grönder-Hansen 1994 s 104; "4. Tillfälligt mistede skatte... Der er altså ikke tale om nogen bevidst selection i forbindelse med skattens deponering... Derved bliver denne kategori av skattefund også principielt den mest velegnede til direkte at afspejle pengeforholdene i skattefundenes samtid."

Källor, otryckta:

Riksbankens arkiv (RA):

- Handel och sjöfart, vol 46
- Riksregistraturet (RR)

Kammararkivet (KA):

- Bergsbruk, Kronans koppar, vol 134, 137, 141, 325-326, 328-330, 332, 336
- Kammarkollegiet, kansliet: Registratur (KR)
- Kammarkollegiet, kansliet: Inkomna brev och suppliker

- Kopparkompaniets registratur; Bergsbruk, vol. 327
- Kristina d:äs livgeding, vol. 1
- Myntväsen, vol 35
- Räktekammarböcker, vol. 79
- Södermanlands handlingar 1626:12
- Västmanlands handlingar 1626:8a, 1627:7a

Källor, tryckta:

AOSB. Axel Oxenstiernas skrifter och brevväxling, I:1 (Sthlm 1888), II:1 (Sthlm 1888), II:5 (Sthlm 1893), II:11 (Sthlm 1905).

HH. Historiska handlingar 26 (Sthlm 1924).

Kongl. Maj:ts Resolution. Kongl. Maj:ts Resolution öfver några angelägne ähren, angående Reductions Werket och Kongl. Maj:ts och dess Cronos Gods, köpte 1, för Löhner, 2, för åtskillige Praetensioner och Transporter och 3, för Kopparkompagniets fordringar, och hvad mera, som där till hörer. Gifwen Stockholm den 23 Junii Åhr 1688. ("Nu andre gången omtryckt...," Sthlm 1771).

SRP. Svenska riksrådets protokoll, I. 1621-1629 (Sthlm 1878).

SST. Stockholms stads tänkeböcker från år 1592, XIV. 1624-25 (Sthlm 1979).

Stiernman, A. von, 1747. Samling utf Kongl. Bref Stadgar och Förordningar etc. angående Sweriges Rikes Commerse, Politie och Oeconomie, I (Sthlm 1747).

Litteratur

Appelgren, T.G., 1927. Framlidne apotekaren Gustaf Cavallis efterlämnade samling av svenska kopparskilmjunt (N.F. Bobergs auktioner 5-9, Sthlm 1927).

Björk, J-O., 1995. Valsverkspräglingen av Gustav II Adolfs kopparmynt. Tillverknings teknik och resultat (SNT 1995/3).

Boëthius, B., 1931. Cronström, Marcus D:son Kock (Svenskt biografiskt lexikon IX, Sthlm 1931).

Brännman, E., 1950. Frälseköpen under Gustav II Adolfs regering (Lund 1950).

Carlsson, P-G., 1993. Hammarpräglade kopparklippingar i ny belysning (Nordisk Filateli, dec. 1993).

Cederlund, C.O., & Soop, H., 1963. Wasas 4000 mynt, i: Regalskeppet Wasa, utställning Wasavarvet (Sthlm 1963).

Cooper, D., 1988. The art and Craft of Coinmaking. A history of Minting Technology (London 1988).

Corin, C.F., 1978. Arboga stads historia, del II; från 1500-talets mitt till 1718 (Köping 1978).

Elgenstierna, G, 1925-36. Den introducerade svenska adelns ättartavlor, I-IX (Sthlm 1925-36).

Grinder-Hansen, K., 1994. Mønter som kilde till middelalderens økonomiske historie (Fortid og Nutid 1994/2).

Heckscher, E., 1936. Sveriges ekonomiska historia från Gustav Vasa I:2 (Sthlm 1936).

Menzinsky, H. & Serrestam, S., 1993. Valsverksprägling i Sverige under 1500-talet (SNT 1993/1).

Nathorst-Böös, E. & Persson, I-L., 1982. Mynten på Wasa, i: Ur sjömannens kista och tunna, Wasastudier 10 (Sthlm 1982).

Norberg, P., 1940. Sätters garmakeri och myntverk (NNÅ 1940).

Ottosson, U., 1988. Gustav II Adolfs klippingar, i: Antikörens auktion 6, Göteborg 1988.

Ottosson, U., 1994. Sveriges första kopparmynt är klippingarna 1624-27 – men hur tillverkades de? (Mynttidningen 1994/2).

Ottosson, U., 1995A. Gustav II Adolfs Kopparklippingar, i: Antikörens auktion 16, Göteborg 1995.

Ottosson, U., 1995B. Valsverkspräglade mynt berättar... (Mynttidningen 1995/3).

Sahlin, C., 1934. Valsverk inom den svenska metallurgiska industrien intill början av 1870-talet (Sthlm 1934).

Serrestam, S., 1990. Modeller av tre myntpräglingsmaskiner. Deras historia och funktion (SNT 1990/1).

Serrestam, S., 1994. Präglingsmetoder, i: Svenska kopparmynt, Myntgalleriets lagerkatalog 10 (Sthlm 1994).

Silfverling, B., 1928. Anteckningar om Arboga mynt och myntverk (Sthlm 1928).

Stierstedt, A.W., 1863. Om kopparmyntningen i Sverige och dess utländska besittningar, I. Mynthistoria (Sthlm 1863).

Stierstedt, A.W., 1875. Om myntorter, myntmästare och myntordningar i det nuvarande Sverige (NM II, Sthlm 1875).

Swenne, H., 1933. Svenska adelns ekonomiska privilegier 1612-1651 (Göteborg 1933).

Thordeman, B., 1983. Loheskatten. En studie i numismatisk metodik (NM XXXIII), Sthlm 1983).

Tingström, B., 1972. Svensk numismatisk uppslagsbok, 3:e uppl. (Sthlm 1972).

Wallroth, K-A., 1918. Sveriges mynt 1449-1917 (NM XXII, Sthlm 1918).

Wittrock, G., 1919. Svenska Handelskompaniet och kopparhandeln under Gustav II Adolf (Uppsala 1919).

Wolontis, J., 1936. Kopparmyntningen i Sverige 1624-1714 (Helsingfors 1936).

Samtliga mynt är i privat ägo. Foto: G. Hildebrand, Riksantikvarieämbetet.

Några notiser om svenska belöningsmedaljer

Memoriae Pignus

Torgny Lindgren har i NNÅ 1953 en uppsats, *Anteckningar om Oskar I:s medalj Memoriae Pignus*, där han utförligt behandlar denna enskilda belönings- och minnesmedalj, vilken framför allt utdelades för framstående insatser på den andliga odlingens område under åren 1840-58.

Medaljen förekommer i tre olika utförande:

- a) med kronprinstitel i 11:e storleken (Hild. 45);
- b) med kungatitel i 12:e storleken (Hild. 46);
- c) med kungatitel i 8:e storleken (Hild. 47).

Av den förstnämnda versionen med kronprinstitel redovisar L. fyra utländska mottagare av medaljen (två i guld och två i silver), vilka var avsedda "att förvaras". I ett senare tillägg kompletterar L. sina uppgifter med ytterligare ett exemplar – sannolikt i silver – vilket nedlagts i grundstenen till Oslo universitet.

Ett sjätte exemplar med kronprinstitel – i guld – har nyligen dykt upp på marknaden. Namnet Adrien Picot finns ingravat på randen. Enligt vad undertecknad fått veta var denne schweizare till börden (1807-91). Han arbetade inom fängelseförvaltningen i Genève och var tillika överättare. Intressantast i sammanhanget

torde vara, att 1842 utgavs i Paris hans översättning (från tyskan) av kronprins Oskars debattskrift *Om straff och straffanstalter*.

Tapperhetsmedaljen

I *Meddelande XIV – Kungl Armémuseum* (1953) redogör Karl Lofström för *Tapperhetsmedaljen efter 1814*. I en förteckning upptas 40 svenskar, som deltagit i utländska krigsoperationer t.o.m. 1915 och vid hemkomsten tilldelats tapperhetsmedalj.

Vid arkivforskning har ytterligare tre officerare påträffats som erhållit medaljen ifråga, nämligen:

- 1) Henrik Maximilian Kilman, f. 1833, d. 1909.
Deltog som löjtnant i franska armén 1865-67 under fälttåget i Mexiko.
Erhöll guldmedalj *För tapperhet i fält* 1869.
- 2) Charles Nicolas Conrad Hamberg, f. 1836, d. 1893.
I nordamerikansk tjänst under inbördeskriget 1863-65, där han befordrades till major.
Mottog guldmedalj *För tapperhet i fält* 1870.
- 3) August Beén, f. 1855, d. 1893.
Sjöofficer och anställd i fransk örlogstjänst 1881-85. Deltog i expeditioner till Indokina.
Erhöll guldmedalj *För tapperhet till sjöss* 1886.

a.

En rättelse i L:s förteckning över tapperhetsmedaljerade kan samtidigt göras. Hjalmar Pettersson-Janek, som inträdde i den skandinaviska frivilligkåren under Boerkriget, fick enligt K. Brev 21/2 1906 tapperhetsmedaljen i silver (ej guld). Den var försedd med krona.

För berömliga gärningar

I SNT nr 6/1985 infördes en av Torgny Lindgren gjord sammanställning över av honom noterade utdelningar av belöningsmedaljen *För berömliga gärningar* under Oskar I. Ett par tillägg kan nu göras.

År 1846 tilldelades tre kvinnor inom sjuk- och fattigvården den "mindre" medaljen i silver. Författaren anger 5:e medaljstorleken, som infördes 1842. I själva verket avsåg "mindre" 12:e storleken enligt den äldre medaljskalan. Endast dessa tre mottagare av denna medalj i 12:e storleken och med Oskar I:s porträtt på åtsidan har påträffats i Myntverkets arkivhandlingar (se bild). Sannolikt fick alla de tre kvinnorna medaljen att bäras i silverkedja runt halsen, även om det blott i två av fallen har kunnat verifieras.

Samma belöningsmedalj i 8:e storleken tillkom 1850 och L. redovisade 27 utdelade exemplar, alla i silver. Undertecknad äger dock ett guld-exemplar utdelat 1854 till *Grefve O. Cronstedt, löjtnant vid K Maj:ts Flotta* (se bild).

Sven-Eric Jarlén

b.

c.

Alexander från Abonouteichos

En sedelärande historia från Mindre Asien på 100-talet e Kr

Av Ursula Kampmann

Hör du också till de människor som tror att det finns mer mellan himmel och jord än vad man får lära sig i skolan? Då är du inte ensam om din uppfattning utan befinner dig mitt i en lång tradition som går ända tillbaka till antiken.

Så var det till exempel i Abonouteichos i Paflagonien, en pytteliten landsortsstad i utkanten av det romerska väldet. Där hade det hänt något märkvärdigt: en självsäker kringvandrande predikant förkunnade för invånarna i staden att guden Asklepios hade bestämt sig för att slå sig ned i Abonouteichos i ny gestalt. Och några dagar senare sprang profeten naken och i djupaste trance genom staden, beledsagad av alla nyfikna, till platsen för det tempel, som Asklepiosanhängarna i förtjusningen över hans väntade ankomst hade börjat bygga. Där fann han ett ägg och ur detta ägg kom det fram en liten orm – den nyfödde Asklepios.

Ett par dagar senare upplevde de troende ett imponerande skådespel. I en mörk hydda satt den ståtligt utstyrde Alexander. Hans hår svalade över axlarna, hans vida kläde-dräkt var broderad med trolldomstecken. Och runt om sig hade han den på den korta tiden märkligt vuxna enorma ormen. Det var inte bara det att ormen hade vuxit så snabbt, som vittnade om att den var av gudomligt ursprung, utan också dess utseende. Ormen hade människohuvud med långt hår, tungan rörde sig oavbrutet. Och märkligast av allt: ormen talade och förkunnade själv sitt namn och vem den var:

”Jag är Glykon, barnbarn till Zeus i tredje led, till ljus och ledning för mänskligheten”.*

Avgiften för att få ett orakelsvar var låg – en drachma och två oboler. Det kunde till och med de fattiga kosta på sig och orakelgeschäftet blomstrade. Från när och fjärran kom de hjälpsökande. Snart kom inte bara bönderna från den närmaste omgivningen, utan också rika handelsmän från de stora städerna, ja till och med

Abonouteichos i Paflagonien. Präglad under *Lucius Verus* 161-169 e Kr. Brons 22,7 mm.:

Åts.: ΑΥΤ ΚΑC Α ΑΥΡΗ ΟΥΗΡΟC. Högervänd byst med lagerkrans, rustning och mantel.

Fråns.: ΙΩΝΟΠΟΛΑΕΙΤΩΝ. Ormguden Glykon med människohuvud, kroppen lagd i fyra vindlingar och därunder namnet ΓΑΥΚΩΝ. Se även E Babelon, *Alexandre d'Abonotichos*, *Revue Numismatique* 1900, 14, med avbildning pl 1.5.

en romersk senator, som blev så förtjust i Glykon att han genast gifte bort sin dotter med Glykons profet Alexander.

Invånarna i staden var förtjusta. Deras inkomster steg tack vare guden. Och därför gav de sin stad ett nytt namn, Ionopolis, efter sin välgörare, Glykon eller Ion, som han kallade sig själv. Och naturligtvis lät de prägla mynt med den nye gudens bild och på så vis kan också vi beundra hans skönhet.

*

Men, det är ju klart, du tror väl inte på underverk? Då kanske fortsättningen på historien intresserar dig. Författaren Lukianos** hade nämligen under en av sina resor kommit till Abonouteichos och upptänd av vrede avslöjat hur det faktiskt förhöll sig med detta nya orakel.

Den självutnämnde profeten var en avdankad tredjerangsskådespelare, som under en resa i Makedonien hade köpt sig en vanlig, tam hushållsorm. Det gav honom – förmodligen av leda vid det kringflackande livet – idén att utnyttja lättrogenheten hos folk för att skaffa sig själv en

säker försörjning inför ålderdomen. Sedan drog han in i sin hemstad, det avsidet belägna Abonouteichos, där han genom hemlighetsfulla antydningar skapade en förväntansfull stämning. Åt sin guds födelse gav han en verkningsfull inramning. Nära det Asklepiostempel som var under byggnad lät han gömma ett gåsägg, som han först hade preparerat på vederbörligt sätt: han hade sågat itu ägget och lagt in sin orm och sedan förslutit ägget igen med vax, så att det såg oöppnat ut. Enkelt trick, stor verkan!

Den vittberömda guden Glykon som vi ser på detta mynt var en präktig husorm som var uppstoppad och hade fått ett nytt huvud. Det var viktigt att det var skumt i templet så att ingen av ”kunderna” kunde upptäcka knepet. Tungan i den falska ormmun-

**KÖPER - SÄLJER - VÄRDERAR
ARRANGERAR
KVALITETSAUKTIONER**

**Inlämningar mottages under
hela året! Låga provisioner!
Snabba redovisningar!**

**ANTIKÖREN
MYNTHANDEL**

**Stureplatsen 1. 411 39 Göteborg
Tel & Fax 031-18 39 60**

* Zeus var fader till Apollon, som i sin tur var fader till Asklepios.

** Lukianos, född omkr 120 e Kr och död efter 180. Av hans skrifter, där han främst ägnade sig åt att gissla humbug och svartkonst och även att skildra den antika kulturens förfall i form av satiriska dialoger, finns ett 80-tal verk bevarade. Vissa finns också översatta till svenska.

Gjuten medalj över Helmuth von Moltke (1800-1891). Ø 80 mm. KMK 102473. Foto: Jan Eve Olsson, RIK-f.

nen skickade profeten själv ut och in med hjälp av en bit hästtagel. Ja, och rösten, den kom genom en matstrupe från en gås som ledde till ett förhänge bakom vilket en kvicktänt medhjälpare stod, som var tillräckligt snabb i uppfattningen för att ha ett till intet förpliktigande svar på varje fråga.

Om man får tro Lukianos drabbades profeten Alexander av det rättmätiga och hemiska straff, som förbrytare förtjänar: genom en kräftsvulst ruttnade benet bort upp till höften så att maskarna slutligen kröp omkring. Hans efterföljare kunde inte komma överens och oraklet förlorade så småningom sin betydelse.

Men här har Lukianos faktiskt förskönat sin historia för att få fram en moralisk poäng. I själva verket levde oraklet kvar. Vi har mynt ända till kejsar Trebonianus Gallus tid (251-253) som visar ormen Glykon. Kulden spreds framför allt i Donauområdet, där vi hittar inskrifter och mynt tillägnade denna nya gud och hans profet. Och om det var något jag ville visa med denna lilla historia, så var det bara hur nära antikens människor med sina sorger och bekymmer, sina goda och svaga sidor, sina knep och tricks står oss nutidsmänniskor. □

Översättning: Harald Nilsson

Medalj av Karl Goetz

Under andra hälften av 1995 lyckades Kungl. Myntkabinettet förvärva en mycket rar samling konstmedaljer *l'Art Nouveau* och *l'Art Deco* om 117 nummer genom benäget bistånd från Gunnar Ekströms Stiftelse för Numismatisk Forskning. Förvärvet är av stor betydelse från KMK:s horisont sett, då många av de sköna alstrern skall användas i KMK:s nya medaljutställningar på Slottsbacken 6.

Av alla dessa läckerheter kan det här bara bli fråga om att lyfta fram en. En av mina favoriter inom medaljkonstens alla kategorier är den fine tyske medaljören och patrioten Karl Goetz 1875-1950. Ett exempel på konstmedalj av hög kvalitet är hans tionde verk över generalfältmarskalken, segraren i fransk-tyska kriget 1870-1871 m m, Helmuth von Moltke (1800-1891).

Medaljen, som är gjuten, om 80 mm (präglad variant 40 mm), visar von Moltkes porträtt i svag trekvartsprofil från vänster, inskrivet i en cirkel. Det mest underbara med detta Goetz' verk är det fantastiska spelet över ytan mellan ljus och skugga, åstadkommen genom en helt oöverträffad, mästertligt applicerad mörk bronspatinering. Trots den mjuka ytbehandlingen hos porträttet uppfat-

tas den gamle fältmarskalkens bistra drag än skarpare på grund av den höga reliefen. Omskriften lyder: GRAF HELMUTH VON MOLTKE på en rad och signerad alldeles bakom den avporträtterades huvud K. Goetz.

Fränsidan är en symbolisk/allegorisk hyllning till greve Moltke och de tyska vapnens seger med särskild vikt lagd vid slaget om Sedan 1 september 1870, där franske kejsaren Napoleon III inringades, tvingades kapitulera och tillfångatogs av tyska trupper.

I ett landskap har en teuton, till hälften lik Siegfried, till hälften ärkeängeln Mikael, nedkämpat en väldig drake. Den mytologisk-exegetiska gestalten, iförd rustning, sköld och svärd, gör en svepande kraftfull gest med den sköldbärande vänsterarmen mot en ek i fonden, i vars grenverk hänger en sköld med ett järnkors. På korsets armar är istället för namn det kejsrerliga W-monogrammet och årtal inristat, alla förknippade med Helmuth von Moltke och tyska segrar: Schleswig-Holstein 1864, Österrike 1866, Frankrike 1870-71. På den mytologisk-exegetiska hjälten högra sida står namnet på fallna hjältars boning: *Walhalla* och årtalet för verkets tillkomst: MCMX.

Thom Braunerhielm

Christian IV's russiske mønter

Christian IV lod 1619 til brug for handelen med de dele af Lapland, der som en forlængelse af Norge strakte sig ind i Rusland, præge nogle særlige mønter, denninge kaldet, der i udseende var som de samtidige russiske mønter, de såkaldte dråbekopeker. På forsiden vises regenten til hest og på bagsiden hans navn og titel. På Mønten i København lod han hos Johan Post præge denninge med sit navn og titel skrevet på russisk. På den nyoprettede Mønt i Glückstadt lod han hos den portugisiske jøde Albert Dionis præge denninge med navn og titel skrevet på tysk og med gotiske bogstaver. Begge steder fremstilledes prægestemplerne, som overalt i den vestlige del af Europa, ved brug af punsler og stikler, hvorved alle stempler bliver forskellige. I Rusland fremstilledes prægestempler på daværende tidspunkt ved brug af poinçon, hvilket gør dem mere ensartede.

Disse kendsgerninger har foranlediget fru A. S. Melnikova ved Statens Historiske Museum i Moskva til at erklære et antal forfalskede russiske dråbekopeker fra Mikhail Feodorovich, Boris Feodorovich og Vasilij Ivanovich og fremstillet efter gængs vesteuropæisk metode til at være præget ved de officielle møntfabrikker i København og Glückstadt på trods af, at der overhovedet ikke findes den fjerneste dokumentation for, at et sådant falskmøntneri skulle være udført på dansk område. Senest er påstandene fremført i artiklen *Denninges in the History of the Russian-Danish relations*, NNÅ 1989-90, p 166ff, København 1994.

Som argument vises i skematisk form nogle påståede stempelkæder. Rytterside 8 erklærer hun fælles for tekstsiderne 9, 12, 13, 16 og 17. Den eneste af disse mønter, som har en Christian IV-tekstside, har en så fladslidt rytterfremstilling, at det er ganske uforsvarligt at erklære den stempelidentisk med nogen anden mønt. Rytterside 9 erklærer hun fælles for tekstsiderne 10, 11, 12, 14, 15, 16 og 17. Hertil er at bemærke, at mønterne 9-11, 9-15 og 9-17 ikke er afbildet i artiklen og derfor må lades ude af betragtning for en granskning. Tilbage bliver om rytteren til tekstside 10, som er den eneste afbildede med Christian IV's navn, er identisk med rytteren til tekstsiderne 12, 14 og 16. Med min bedste vilje synes rytterne mere forskellige end ens.

Endelig erklæres rytterside 10 fælles for tekstsiderne 11 og 14, men da mønten 10-14 ikke afbildes, må argumentet bortfalde. Til gengæld afbildes, i forvirringens navn, to mønter kaldet 9-9 og 10-10, hvilke mønter ikke findes anført i de skematiske opstillinger.

Ud fra disse bemærkninger bør den danske numismatik ikke adoptere disse fru Melnikovas smertensbørn.

Jørgen Sømød

Rätta svar på frågesporten i SNT 1 • 96

Fråga	Svar
1.	1
2.	2
3.	X
4.	X
5.	1
6.	1
7.	2
8.	X
9.	1
10.	1
11.	X
12.	2
13.	2

Prenumerera på årsset och jubileumsmynt från Norge, Danmark och Finland genom oss.

Även utgåvor från hela världen. Sedlar. Polletter.

Listor skickas gratis.

NORRTÄLJE MYNT AB

Box 4, 761 21 Norrtälje
Tel. 0176 - 168 26, Fax 0176-168 56

Nymans verkstäder u

Till svenska veckans början i lördags hade hela staden fästligt smyckats och det anmärkningsvärda därvid är den rent av samfällida omfattning företagens syfte fått hos affärer af alla slag. Öfver hustaken och gata upp och gata ned böljade de blågula flaggorna och det finns knappast ett butiks-fönster i staden som inte på något sätt ger tillkänna sin anslutning till den beaktansvärda idén. (UNT 1 maj 1911)

För att gynna svensk industri firade man i Uppsala under tiden 29 april till den 6 maj år 1911 den s.k. **Svenska veckan**. Det var en manifestation utan motstycke i stadens historia. Man skrev om "Sverige in time" och pekade på punkten av att gynna det svensktillverkade. I en broschyr som utgavs under kampanjtiden gjorde man jämförelser mellan svensk import och export för att illustrera den dåliga ekonomin i att importera när resurserna finns inom landet. Staden anordnade ett storsvenskt öppnande med konsertprogram och högtidstal bl.a. av riksantikvarien Oscar Montelius och landshövding Hjalmar Hammar skjöld. Under veckan kunde man åka på rundturer till de olika verkstäderna.

På grund af det intresse som genom svenska veckan och rundturerna dragits till stadens fabriks- och industrivärksamhet kommer Upsala Nya Tidning att i ord och bild låta några af de största och mest bekanta fabriker passera revy. Början görs idag med A.B. Nymans verkstäder och Henrik Gahns A.B. (UNT 5 maj 1911)

Sveriges största cykelfabrik är förlagd till Uppsala. Från att uteslutande ha varit en importvara, tillverkas velocipeder nu i mycket stor ut-

SELINS MYNTHANDEL AB

Mynt sedlar medaljer
ordnar nälmärken

Öppettider
Vardagar 10.00 - 18.00
Lördagar 10.00 - 14.00
Regeringsgatan 6
111 53 Stockholm
Tel. 08-411 50 81
Fax. 08-411 52 23

er Svenska veckan i Uppsala

Svenska veckan firades för att gynna svensk industri.
Denna vinjett fanns införd i Uppsala Nya Tidning den 1 maj 1911.

sträckning i vårt land. Sistförflutna år uppgick den svenska tillverkningen till 70000 stycken. Härav tillverkas 6000 vid A.B. Nymans verkstäder i Uppsala, som dessutom levererar stora mängder av velocipeddelar. (UNT 5 maj 1911)

Till minne av denna vecka lät Aktiebolaget Nymans verkstäder prägla en jetong i aluminium. Jetongen har en diameter av 31 mm.

Åtsidan pryds av en bild av verkstaden i fågelperspektiv. Fabrikskorstenarna ryker och man förstår att verksamheten är i full gång. Hela tomten med trädgård och uthus är avbildade. I en båge över byggnaden finns texten AKTIEBOLAGET NYMANS VERKSTÄDER UPSALA och under bilden i båge SPECIALFABRIK FÖR VELOCIPEDER.

Frånsidan pryds av en flagga på stång. Flaggans kors ser ut att vara fyllt av s.k. popnitar, kanske en symbol över verkstadens främsta syssla, nämligen att hopfoga delar av metall. I båge över flaggan finns texten GYNNA SVENSK INDUSTRI. Vid flaggstängens vänstra sida står MINNE FRÅN SVENSKA VECKAN I UPSALA och vid den högra sidan DEN 29 APRIL - 6 MAJ 1911.

Jetongen förvärvades till Kungl. Myntkabinettets samling 1943. I inventariet kallas den för reklamärke. Bilder och inskriptioner är utformade i reklamstil.

År 1873 öppnade instrumentmakaren Anders Nyman en cykelverkstad på Dragarbrunnsgatan 25 i Uppsala. Han började sin verksamhet som reparatör av velocipeder. 1888 tillverkades de första höghjulningarna i verkstaden. När Anders Nyman dog 1889 övertogs verkstaden av hans

söner, men anläggningen blev snart för liten och man flyttade till större lokaler i samma kvarter. År 1898 bildades AB Nymans Verkstäder och året därpå byggdes nya lokaler vid S:t Persgatan 28-30. Vid svenska veckans firande 1911 var A.F. Nyman direktör medan J. Nyman var verkstadschef. Nymans tillverkade även båtmotorer av märket Merx.

Cykeln utvecklades och förbättrades och fick namnet Hermes. Genom Nymans uppköp av Velocipedfabriksaktiebolaget Lindblad i Stockholm 1931 kom också Crescent att bli ett viktigt cykelmärke, vilket så småningom slog ut Hermes. Genom olika fusioner växte firman och bytte 1947 namn till Nymanbolagen AB. Verksamheten var lönsam och varade fram till 1963 då firman gick upp i cykelfirman Monark. Efter 1964 upphörde cykeltillverkningen i Uppsala.

Man kan förmoda att orsaken till att Uppsala blev – och fortfarande är – en så utpräglad cykelstad delvis berodde på cykelfabrikerna som fanns i staden, liksom att fabrikeras framgångar också var beroende av att cykeln blev det främsta färdmedlet i "Cykelsala".

Eva Wiséhn

Litteratur:

Fredriksson, K.G. & L.: Sällsamheter i Uppsala. Kristianstad 1993;

Berg, K.: Nymans, en cykelfabrik i Uppsala (Uppland 1988);

NNÄ, Årsberättelse 1943;

Uppsala Nya Tidning 29 april till den 6 maj 1911.

Jetongen präglades till minne av Svenska veckan i Uppsala 1911.

Modell 1911 utmärker sig för

lätt gång, elegans, hållbarhet.

Katalog på begäran.

Ensamförsäljning för Sverige av

Neckarsulmer verkstadsaktiebolag

MOTOR-VELOCIPEDER

1911 års modeller års 1910:ns. Äro modeller till andra årtal. Begär prospekt!

A.-B. NYMANS VERKSTÄDER, UPSALA.

Specialfabrik för velocipeder med 200 arbetare.

Företagets l: Uppsala: A. O. Josef Eriksson. Göteborg: S. Wacht. Kungälv: H. Hördens Modin.	Fästingar: H. Johansson. Kristianstad: Th. Lindberg. Fågel: K. J. Mattsson. Nordmalms: Gustaf Eriksson.
--	--

Annons för de svensktillverkade cyklar-
na Hermes hos firman AB Nymans verk-
städer.

Axel Wallenberg 1898-1996

Skulptören och medaljkonstnären Axel Wallenberg avled den 4 januari i den höga åldern av 97 1/2 år. Han om någon hade förunnats ett verksamt liv – han kunde också i det längsta stanna kvar i sitt vackra hem, som även var hans ateljé, beläget i Stocksund med en underbar utsikt över Värtan. Hans stora sorg var att hans hustru och livskamrat Britta sedan många år var fängslad vid sjukbädden. Många erinrar sig kanske det fina TV-programmet om vännen Axel, som visades för bara något år sedan.

För en läsare av SNT blir det naturligt att tänka på en gren av Axel Wallenbergs skapande. Några av våra konstnärer vet vad en medalj är och kan vara. Till dem hörde vännen Axel. Hans konst har rötter tillbaka i renässansens Italien, där medaljen uppstod – omkring 1440 – och där dess tillverkning skedde genom gjutning i form efter konstnärens modell, inte genom massprägning. Stora i formatet var också renässansens bronsmedaljer. Det är också många av Axels verk.

Om Axels utbildning har skrivits på annat håll, men det måste sägas något om hur han kom i kontakt med just medaljkonsten. I mitten på 1800-talet kom reduktionsmaskinen, som direkt för över modeller i förminskad form till stålverktyget. I början av 1900-talet gjorde den gjutna medaljen sig påmind igen – många konstnärer tyckte, att det blev för opersonligt att bara arbeta med en modell i vax, som sedan skulle gjutas i gips eller annat material. Efter behandling skall modellen via maskinen föras över i verktyget, detta härdas och maskinen/skruvpressen med flera slag präglade medaljämnet, som till sist svarvas, granskas, patineras och sorteras. Särskilt om man var skulptör till utbildningen kändes då den gjutna, kraftfulla formen mera lockande.

En av dem som inspirerats av medaljkonsten var Carl Milles, som blev Axels lärare 1922. Vilken betydelse denne store konstnär fick för sin elev vet vi, likaså att Axel i många år skulle verka som medhjälpare i Milles' ateljé och efter dennes död arbeta som föreståndare för Millesgården. Carl Milles var inte bara

en mästare i det stora formatet. Han kom att utföra ett tiotal medaljer, såväl gjutna som präglade, den sista samma år som han dog, dvs 1955. Hans präglade medalj över Gustav Vasa med slottet *Tre Kronor* på fransidan (1923) gav upphov till en oväntat livlig debatt – det händer sällan i våra dagar!

Under elevtiden fick Axel Wallenberg alltså veta ett och annat om medaljer. När han lämnat studierna (1927) fick han i uppdrag att modellera en plakett, som präglades av Metallfabriksab. C C Sporrang & Co. Det var början till ett långvarigt samarbete. Plaketten, som bär tydliga spår av Milles' inflytande, är osignerad.

Medaljer sedan 1928

Den första verkliga medalj som han fick utföra var över Spetsbergsexpeditionen 1928. Den väckte uppmärksamhet och uppskattning bland alla vänner av god medaljkonst. Wallenberg sällade sig med detta verk till denna konstgrens förnyare på 1910- och 20-talen: hans egen lärare Carl Milles, Svante Nilsson och Gösta Carell. Denna medalj utgavs till minne av den svenska expeditionen till Spetsbergen för att rädda Nobile och hans män, där framför allt flygaren, kapten E Lundborg (död 1931), utmärkte sig. Filmarkitekten och tecknaren A Åkermark gjorde en första skiss till arbetet, som sedan omarbetades.

Victor P Christensen skriver i Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad 1937, s 309, om denna medalj "...giver det sterkeste indtryk af Ødets Majestæt, som den, der skriver dette, har mødt. Paa en skarptakket Klippespids sidder en Havørn og skuer ud over Havets mægtige Flade og i det Fjerne ses en Flyvemaskine. Forgrundens mærkelig haarde Teknik forger indtrykkets Styrke. Det er ihvert fald uforglemmeligt, og det turde karakterisere en Kunstner."

Med detta verk börjar det Wallenbergiska medaljoeuvret på allvar. Inom kort fick Axel ytterligare beställningar; själv ansåg han efteråt, att en del av dem inte – trots oftå tidsödande arbete – motsvarade hans krav på sig själv. Engelbrekts-medaljen 1935 måste dock anses vara ett mycket lyckat arbete, där såväl åtsidans stiliserade, kraftfulla riddare som fransidans människomyller är exempel på att en historisk medalj inte behöver vara en torr pastisch.

Under dessa år gjorde också Wallenberg sin första resa till Italien och

den skulle följas av många fler; detta land liksom – givetvis – Frankrike besökte han så ofta det var möjligt, alltid med skissblocket i hand – som vi sett i TV var han inte för så länge sedan i Rom. Sin första ateljé fick han på Döbelnsgatan 1, och kort därefter (1930) gifte han sig med Britta Winge, med vilken han har dottern Birgitta (f 1931). Barnbarn har det också blivit.

Ateljé i Stocksund

Så länge Axel och Britta bodde inne i Stockholm hade han sin ateljé på Tegnégatan, men 1948 flyttade de ut till sitt nybyggda hus i Stocksund och då förenades hem och arbetslokal.

Med tiden arbetade Wallenberg i mera rustika, förenklade former. Hela tiden var han främst verksam som skulptör, därefter som medaljkonstnär och tecknare; en och annan oljemålning utförde han också till egen förmöjelse. Medaljuppdragen ökade dock, särskilt efter 1945, och som alltid utförde han då och då på eget initiativ någon gjuten minnespenning över sina vänner.

Hans medaljkonst följde inte alltid samma utveckling som skulpturen; den "tunga", nästan naturalistiska medaljstil han odlade de sista 40-45 åren spåras mera sällan i hans skulptur, medan den abstrakta stil han någon gång använde under senare år i skulpturer och reliefer inte återfinns bland medaljerna. Just den gjutna medaljen fångade på 1940-talet hans särskilda intresse och han sade: "Tycker om att utföra den i en större storlek så att den också har en tyngd – att hålla i handen".

Tekniken, eller kanske rättare metoden, att skapa en medalj skiljer sig givetvis inte nämnvärt från förfarandet med reliefen; endast den färdiga produktens storlek är ibland avgörande. Att påbörja en medalj var samma sak för honom: "Medaljens utformning börjar oftast med ett otal skisser i blyerts eller bläck – vad man har till hands. Nästa steg brukar för min del bli arbete i plastelin. Sedan kommer avgjutning av plastelinmedaljen i gips, och efter retuscheringar i detta material kommer den definitiva bronsmodellen".

Den heliga Birgitta

Många skulpturer och grupper av Wallenbergs hand tillkom sedan han vann tävlingen i Helsingborg. Den heliga Birgitta kom ju att intressera honom i ungdomen och långt senare utförde han en i formerna förenklad,

Medalj utförd 1978 av Léo Holmgren till Axel Wallenbergs 80-årsdag. Foto Gabriel Hildebrand. Se även omslagets färgbild.

allvarspräglad staty över helgonet, som 1964 invigdes i konstnärens närvaro utanför kyrkan San Lorenzo i Panisperna i Rom. Motivet utnyttjade han sedan för en medalj i två format (1970).

Han utförde också ett stort antal småskulpturer och porträtthuvuden. De senare är vanligen endast måttligt förenklade, även om hans stil förändrades och utvecklades mycket sedan han lämnade sitt inträdesprov till Konstakademien. Dessa småskulpturer utnyttjade han sedan i flera fall för medaljporträtt. Modellerna till dessa utförde han i den egna ateljén i Stocksund, där hans arbetsdag började tidigt. Helst sysslade han med flera saker åt gången: en skiss, en modell till en medalj, uppläggning av någon monumentalskulptur, ett porträtthuvud.

Han hade förmågan att gestalta sina motiv, så att man känner att de betytt något för honom själv; härigenom kunde han frigöra sig från beroendet av sin lärares personlighet och lära sig att gå sina egna vägar. Henrik Cornell säger om honom: "...att han gett sina skapelser en egen karaktär sammanhänger kanske med att han alltid med iver hållit sig till den i varje särskilt fall föreliggande uppgiften och sökt sin inspiration i den."

Utställningar

Wallenbergs medaljarbeten, som jag tidigare behandlat i en den gången förhoppningsvis komplett, illustrerad katalog (1978), har varit utställda på många internationella expositioner av modern medaljkonst, men endast tre separatutställningar har ägt rum, den första ordnad av Kungl Myntkabinettet i Statens Historiska

Museum 1968, den andra på Millesgården, när Axel fyllde 90 år, och den tredje förra året i Nässjö, hans födelseplats.

De präglade medaljerna var nästan alla beställningar av AB Sporrang (ett undantag är S:ta Birgitta, nämnd ovan). Det är företag, utställningar, jubileeer och enskilda personer som behandlas. Som exempel på de tidiga kan nämnas Stockholmsutställningen 1930, Dagens Nyheter inviger sin nya byggnad 1934 och över dess chefredaktör Sven Dehlgren 1946, Kooperativa Förbundets förtjänstmedalj 1939, arkeologen Bror Schnittger 1945 (beställd av SNF) och över Carl Milles samma år (som då fyllde 70 år). Efter kriget kom ytterligare ett par belöningsmedaljer – trevliga undantag från det stereotypa drag som annars behärskar denna genre.

Gjutna medaljer

Redan 1944 skapade Axel sin första gjutna medalj – Pappa. Detta är en av Wallenbergs finaste porträttstudier, karaktäriserad av kärlek till den avbildade och samtidigt en början till den kraftigare, "grövre" stil vi talat om. Frånsidessymboliken syftar på Bernhard Wallenbergs kärlek till naturen och hans bokliga intressen.

Nästa gjutna medalj kom 1951 – över kommunalpolitikern Bernhard Hellström (1891-1957); den mäter 100 mm i diameter, ett sedan inte sällsynt format för Axels senare, gjutna verk.

Det blev nu inte ovanligt att Axel hedrade sina vänner med en porträttmedalj som gåva. På sådana finns det många exempel: byggmästaren Harry Karlsson i Lund 1953 (90

mm), makarna Vestberg, grannar i Stocksund, skapad 1959 (91 mm) och Werner Vestberg (läkare) ensam några år senare (140 mm), agronomen Anders Elofson 1960 (115 mm), konstnären Einar Forseth 1962 (110 mm), medaljkonstnären Gösta Carell 1966/67 (115 mm), landshövding Bengt Petri, ordförande i Stiftelsen Millesgården, såväl 1967 (160 mm!) som 1973 (130 mm), numismatikern Lars O Lagerqvist, dvs författaren till denna minnes-teckning, med hans hustru till häst på fransidan 1973 (135 mm) och många andra. Några av dessa medaljer finns också i präglade versioner och naturligtvis då minskad storlek (Harry Karlsson, Einar Forseth, Axel Iveroth, Gösta Carell, L O Lagerqvist), tillverkade av Myntverket eller oftare av AB Sporrang.

Under dessa år duggade också beställningarna ganska tätt. Gemensamt för såväl dessa som de på eget initiativ skapade medaljerna är hur mästertligt Axel behärskade frånsidessymboliken – som skulle vara värd en särskild studie – och inskrifterna. Han tillät aldrig, att några standardiserade bokstavspunsar kom till användning! För att ta ett exempel: 1961 utförde han på uppdrag av Sveriges Filatelistförbund en av Myntverket slagen medalj över Nils Strandell (1876-1963). Ingen frimärkskarta på fransidan, utan bara en människohand – gravörens! Vackra och stora bokstäver, formade av konstnären själv. Eller se på fransidan till Forseth-medaljen, vars arkaiska kvinnohuvud och strålände sol på ett fyndigt sätt antyder Forseths berömda Mälardrottning i

Gyllene salen i Stockholms Stads-hus. Inskriften runt frånsidan kom som en ingivelse; när Wallenberg arbetade med medaljen i sin ateljé och solen plötsligt bröt fram och lyste på hans arbetsbord. Eller frånsidan till Carell – vännen Gösta i skinndräkt med sin motorcykel och hans ofta uttalade "en e' som en ha' vurti" som "valspråk"!

Samarbete

Axel fick som sagt många uppdrag och jag hade vid åtskilliga tillfällen det stora nöjet att få samarbeta med honom som rådgivare. Vi bodde också nära varandra vid den tiden.

Till kung Olav V:s 70-årsdag (1973) gjorde Axel en medalj om 50 mm, som AB Sporrang präglade. Jag minns, att vi diskuterade frånsidan och att jag kom med några föga genomtänkta förslag; Axel sade till sist: "Det är bra, nu vet jag, vad jag *inte* skall göra". Det blev en klippig fjord, där vi ser en oljetanker och ett flygplan – det senare betydligt moderniserat sedan motivet på medaljen 1928! Frånsidan representerar Norge i modern tid – handel, sjöfart, kommunikationer.

Året därpå utförde Axel en medalj över Lewi Petrus till dennes 90-årsdag; på frånsidan har den ett arkitekturmotiv, pingstförsamlingens kyrka vid Rörstrandsgatan i Stockholm, omgiven av eldslågor, "andens kraft".

Det kungliga bröllopet 1976 avsatte, om jag minns rätt, ett dussintal medaljer av minst sagt växlande kvalitet. Axel utförde en liten medalj med på ena sidan de nygifta, på den andra dynastigrundarna, Karl XIV Johan och Desideria. Den mäter 31 mm, ungefär som en forna tiders kastpenning.

Annorlunda är medaljen till USA:s 200-årsjubileum 1976, som utgavs av Swedish Council of America. Konstnären uppsöktes 1974 av en vän sedan åtskilliga år. Nils William Olsson, tidigare bl a verksam som diplomat vid USA:s ambassad i Stockholm, sedan ledare för Swedish Council of America. Dr William Olsson, som är en känd emigrantfors-kare, önskade prägla en medalj som skulle utgöra en hyllning till USA:s 200-årsjubileum och samtidigt erinra om de gamla förbindelserna mellan denna stat och Sverige. Diskussionerna blev långvariga – även författaren var inblandad – men till sist blev medaljen som konstnären ville. Åtsidan visar hur Benjamin Franklin, den unga statens sändebud i Paris, och

Axel Wallenberg 1988. Foto Gunnel Jansson.

Sveriges minister där, Gustaf Philip Creutz, trycker varandras händer; den senare håller i vänster hand det svensk-amerikanska handelsavtalet, undertecknat den 3 april 1783. Härigenom blev Sverige det andra land som erkände den nya statsbildningen. Frånsidan har en övre del, som vill fånga upp pionjärandan och emigrationen (blockhuset anses ha introducerats i Amerika av sven-skarna på 1600-talet), medan den nedre visar det moderna samhälle, som till så stor del byggs på emigranternas insatser. Capitolium är en lätt identifierad byggnad.

Hösten 1976 presenterade AB Sporrang sin stora regentlängd i medaljform – 60 svenska monarker från Erik segersäll (ca 970-995) till Carl XVI Gustaf. Den engagerade åtta svenska konstnärer och en norsk. Det var självklart att Axel skulle ombes att delta, och såväl han själv som uppdragsgivarna var överens om att Vasadynastien passade honom bäst. Som historisk rådgivare till samtliga skulptörer fick författaren uppleva skapandet av alla modellerna. Tyvärr tillåter inte utrymmet att alla dessa porträtt och frånsides-motiv kommenteras. Det rör sig om sju medaljer, Gustav Vasa t o m Kristina.

Sena medaljer

Till Svenska Flaggans Dag gjorde Axel en medalj 1978 – den enda som slagits med detta motiv. Konstnären

tillät sig att tillägga ordet "National-dagen", ehuru den 6 juni först några år senare officiellt kallas så. På åtsidan gör han en återblick på två viktiga tilldragelser i vår historia: valet av Gustav Eriksson Vasa till Sveriges kung 1523 och antagandet av 1809 års regeringsform, vilka båda ägde rum den 6 juni. På frånsidan syns en ung familj med sitt barn, sysselsatta med att resa en svensk flagga.

Till före riksantikvariern Bengt Thordemans 85-årsdag beställde Svenska Numismatiska Föreningen en medalj hos Axel – ovanligt lämpligt, eftersom det rörde sig om två gamla vänner. Thordeman, som varit chef för Kungl Myntkabinettet 1933-46 och främjat modern medaljkonst, hade dessutom skrivit förordet till boken om Axels medaljer 1978. Åter fick vi samarbeta om frånsidesmotivet och om inskriften, som är ganska lång och på latin (med många förkortningar).

Axel utförde också modellerna till en medalj över biskop Manfred Björkquist (1884-1985) till dennes 100-årsdag. Det var meningen att den skulle präglas men penningbrist lade hinder i vägen. Modellerna skänkte Axel till Kungl Myntkabinettet. Kanske det ändå skulle vara möjligt att någon gång få den utgiven? Den vittnar om en obruten skaparkraft in på sena ålderdomen.

Axel Wallenberg var en ljus och glad människa. Frid över hans minne!

Lars O Lagerqvist

”Riksgraden” ny halvofficiell dekoration

Den i oktober 1993 200-årsjubilerande Svea Orden med loger i Stockholm och sedan 1977 jämväl i Hudiksvall stiftades 1793 såsom sällskapet ”Gibraltarboarne”, ändrade namn 1794 till sällskapet ”Svearne” och till nuvarande 1830. Ett ordenssällskap ”De Gamle Göther” stiftades i Vänersborg 1776, det litterära Götiska Förbundet i Stockholm 1811. Det västsvenska Götiska Förbundet stiftades av fem frimurare vid Västra Tunhems kyrka 1815 och blev 1817 ett ordenssällskap med fem grader. Samarbeta mellan de båda ordena inleddes med en förbundsakt 1931 och fördjupades med ett nytt avtal 1992. En gemensam högsta värdighet – Riksgraden – instiftades

den 7 mars 1993 att innehavas av högst tjugo personer, varav två få utnämnas ärligen; dess gyllene tecken kan bäras offentligt i gult, blått och rött vattrat sidenhalsband. I hovprotokoll den 15 april 1993 gavs nådigt tillstånd att förse den gemensamt instiftade utmärkelsen Riksgradsteck-

net med kunglig krona. Sistnämnda är dock av föråldrad typ och ej numera gängse ”gustavskrona”. Konstnär är Arne Skogsrydh, Svea Orden. Anmärkningsvärt synes vidare ett internt gradteckens offentliga bärande, ehuru knappast – troligtvis – inom andra ordenssällskap.

Götiska Förbundet utdelar även ett offentligt Hederstecken för Vård och Värn av Fädernearvet, som ”utgörs av ett grönt sidenband med en medaljminiatur” (sic!).

Litteratur: *Svea Ordens jubileumskrift 1993 utgiven med anledning av ordens 200-åriga verksamhet*, Stockholm 1993, s. 136-7 och 140-5 (pris 279:- på Ordens postgiro 15 03 37-4); *Götiska Minnen*, nr 1/1994 (serienr 114), s. 2-3, 19 och 26; Meddelande från general Löwenhielm, KMO, 26.10.94.

L. P-n

Atterbom möter en medaljkonstnär

Lotten Dahlgren (1851)-1934) som ägde djup förtrogenhet med värmländsk släkttradition utkom 1922 med boken *Nordenfeldtarna på Björneborg. En värmländsk släkthistoria*. I boken (s. 183) finns en avskrift av ett brev skrivet av Per Daniel Amadeus Atterbom (1790-1855):

Dresden den 3 sept. 1817
Torsdags afton ankom jag till det sköna Dresden, efter en i det hela temligen prosaisk resa, ganska uttröttad. Till min lycka träffade jag likväl i min Reisgefährte en rätt hederlig och äfven bildad man, en Berlinsk Medaljör och Gravör vid namn Jachtmann; denna omständighet gjorde min färd genom de Brandenburgska sandöknarna någorlunda dräglig.

Den tyske medaljkonstnären var Johann Ludwig Jachtmann (1776-1842). Han var medaljkonstnären som alltid försökte göra bättre medaljer än de som han tidigare gjort. Ett större antal medaljer vittnar om hans goda handlag.

IW

Bankrutt

Ruinerad. Av italienskans *banco rotto*, dvs sönderbruten bänk. När den medeltida växlaren inte kunde fullfölja sina betalningar, var det sed att bryta sönder hans värlarbank (-bord).

Årets mynt

Ett brittiskt 50-pence mynt som ägnas invasionen av Normandie 1944 blev årets mynt 1994. Det är *Krause Publications* och *World Coin News* som utser vinnaren. Juryn består av numismatiker från ett flertal länder. Arbetet med att utse en vinnare påbörjades sommaren 1995 och nu är man färdig. □

LUNDS MYNTHANDEL

KÖPER och SÄLJER
BYTER och VÄRDERAR

MYNT och SEDLAR
TILLBEHÖR och LITTERATUR

GRATIS LAGERLISTA
(uppgiv samlarområde)

Klostergatan 5, 222 22 LUND
Tel 046-14 43 69

HÅKAN WESTERLUND

MYNTHANDEL

KÖPER • SÄLJER • BYTER
MYNT • SEDLAR • MEDALJER

Spec. sedlar
Betalar bra för sedlar före 1930

Vasagatan 42
111 20 STOCKHOLM
TEL 08-11 08 07

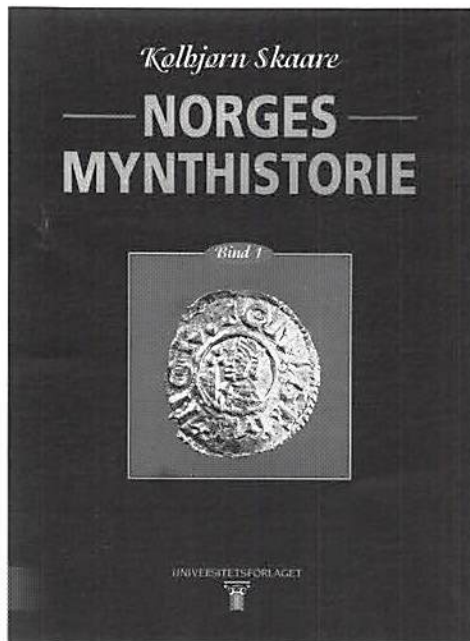
Nytt om böcker – recensioner

Kolbjørn Skaare: Norges Mynthistorie. Bind 1-2. Oslo 1995. Del 1 ISBN 82-00-226662, 348 s. Del 2 ISBN 82-00-226670, 276 s. De två banden är utgivna av Universitetsforlaget AS, Oslo, rikt illustr. De kostar vardera Nkr 398:- (exkl. postavgifter). Böckerna kan beställas från Universitetsforlaget, Postboks 2959 Tyen, N-0608 Oslo, Norge. Tel. 22 57 53 00 eller fax 22 57 53 53.

Först måste det sägas. Dessa två band är bland det bästa jag läst inom ämnet numismatik. Man känner stor respekt för de kunskaper som författaren visar. Respekten ökar under läsningen, sida för sida. Till slut får man känslan av att det viktigaste om norsk numismatik härmed har sagts.

För första gången presenteras hela Norges tusenåriga mynthistoria. Här finns också sedlarna och andra papperspengar medtagna. Första delen av bokverket inleds med ett kapitel som heter *Hvordan kan vi vite det vi vet?* och som ger den vanlige läsaren en inblick i den numismatiska metodiken, forskningshistoria, myntens metallinnehåll och vad det kan ge oss för information, myntfynd, kyrkfynd m.m. Därefter kommer en mycket fyllig historisk framställning om myntens och sedlarnas historia i Norge. Denna del upptar drygt 150 sidor informationstät text. Viktiga kapitel följer: *Den første norske utmyntning: hjemlige forutsetninger og utenlandske forbilder; Magnus Berfjots halvpenningstandard; Håkon Håkonsson: kvartpenningsbrakteater i norsk storhetstid; Magnus Lagabøte og hans sønner: vekslinger i design, vøler og gehalt; Myntregning og Romaskatt; Union og myntunion (?) med Sverige; Det lybske myntsystem til Danmark og Norge osv fram till våra dagar och Harald V:s mynt.*

Nu följer olika kapitel om myntprägling (författaren har under många år varit medlem i Den kgl. Mynts pregkomité), kastmynt, räknepennningar och andra myntliknande föremål som t ex medaljer, polletter och myntvikter. En mycket intressant avdelning är även kapiteln om de officiella norska sedlarna, privatsedlarna 1804-24, nödpengarna från 1940 och kreditmärkena från 1941-42. Falskmynteri bildar ett eget kapitel. Här återfinns lagarna och förfalskningar som gjorts av bedrägliga skäl, t ex av förfalskarnas mästare C.W. Becker. En av Kolbjørn Skaares specialiteter är mynt och pengar i folktron. Vi får nu lära oss mer om silvrets makt, lyckoskillingar och onda penningar, silvermynt i brudsko och barnkläder. Agnus Dei och andra amuletter, mynt under grundstenar och skeppsmaster, offer i heliga källor m.m. Ett mycket innehållsrikt kapitel behandlar lagarna vid myntfynd. Det är

alltid spännande att jämföra de svenska lagarna med dem som finns i vår omvärld. Kapitlet tar även upp myntsamlandet i Norge, både det privata och officiella. Universitetets myntkabinett grundlades 1817. Då köpte nämligen Det kongelige norske Frederiks Universitet i Christiania 6 300 grekiska och romerska mynt från den kungliga samlingen i Köpenhamn. Initiativtagaren till köpet var eidsvollsmannen professor Georg Sverdrup, som hade goda kontakter i Köpenhamn. Liksom på andra ställen är myntsamlingens historia intimt förknippad med de stora myntfynden. Skaare ger oss exempel på viktiga fynd, t ex myntskatten från Græsli, Tydal i Sør-Trøndelag.

Viktiga för numismatiken i ett land är cheferna för det nationella myntkabinettet. Fyra förgrundsgestalter framträder i Norge: Christopher Andreas Holmboe, chef 1830-76; Hans Holst, chef 1926-56; Carsten Svarstad, chef 1956-1967 och Kolbjørn Skaare, chef från 1967. Läsaren får sig till livs intressanta personalia kring dessa herrar liksom om övriga verk samma numismatiker – levande och döda. Intimt förknippat med forskarna är deras tryckta produktion i form av avhandlingar, böcker och artiklar. Även här får läsaren insikter i ämnets forskningsstatus.

Första bandet avslutas med en genomgång av norska myntsamlarföreningar, mynthandeln i Norge och myntauktioner. Andra bandet utgör en katalog över mynt- och sedeltyper, litteratur, kartor, heraldik på mynt och sedlar, monogram, myntin-

skriftsregister, register över personer, platser och sakord. Katalogen över mynt och sedlar är klart och redigt uppställd. Bildkvaliteten är övervägande god och det mesta finns avbildat. Personligen slår jag först upp sedeldelen. Allt är förödligt presenterat. Vi får t o m veta hur många sedlar som tryckts.

Livet har blivit lättare för dem som skall bestämma tidiga norska mynt. Skaare har daterat många bokstavsbrakteater. De anonyma mynten har han inplacerat tydligare efter de olika kungarna. Medeltidsmynten är placerade i bättre tidsföljd. Det känns som om vi fått ett rikare studiematerial! Allt är mycket överskådligt presenterat. Det utmärkte inskriftsregistret hjälper oss vid bestämmningarna av de tidiga mynten. Naturligtvis är även resten av myntkatalogen väl genomarbetad.

Om Ni är intresserade av norsk numismatik, forskningshistoria, numismatisk metodik, sedelhistoria, nordisk historia m.m. – köp böckerna!

Ian Wiséhn

*En kropp utan krämpor
är skattefri förmögenhet.*

Orientaliskt ordspråk

Nytt om böcker – recensioner

Tusindtallets Danske Mønter fra Den kongelige Mønt- og Medaillesamling. Utgiven av Nationalmuseet, Köpenhamn 1995, ISBN 87-16-12011-6. 171 s, 57 färgplanscher. Red. Jørgen Steen Jensen.

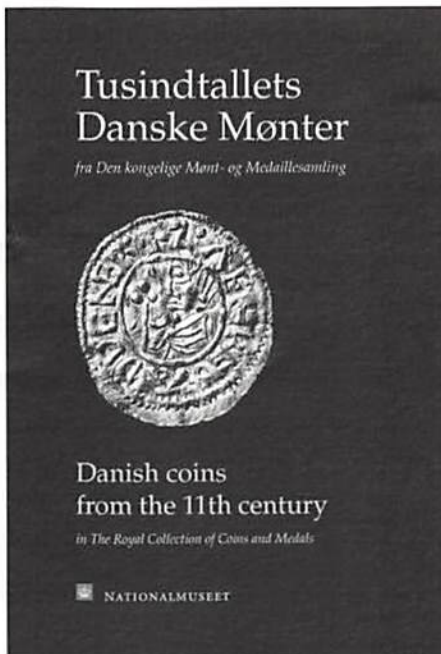
Till minnet av den nordiska myntningens 1000-årsjubileum kom som det danska bidraget denna vackra bok. Hela intrycket av boken är tilltalande. Till inte mindre än 57 helsides färgplanscher med förstorade tydliga myntbilder har man skildrat olika aspekter av den danska mynthistorien under 1000-talet.

Författare är Carl Johan Becker, Mark Blackburn, Michael Formitz, Keld Grind-Hansen, Jørgen Steen Jensen, Anne Kromann. Texterna är lättillgängliga, kortfattade och informativa med ett uppslag för varje ämne. Ämnesvalen ger en bred historisk bild av 1000-talet och samtidigt en hel del bakgrundsfakta kring myntens bildutveckling. Parallellt med den danska texten finns en engelsk översättning. Nationalmuseets fotograf Niels Elswing och hans assistent Henrik Wichmann står för bilderna, vilka har en mycket hög kvalitet. Man kan lätt studera detaljer utifrån fotografierna.

I det innehållsrika inledningskapitlet poängteras myntens stora vetenskapliga betydelse som en viktig källa till historien. Genom mynten förstår vi t.ex. att de tre nordiska kungarna måste ha haft nära kontakt med varandra och att de haft gemensamma förebilder för sina mynt. Vidare förstår vi att mynten var ett led i det europeiska statssystemets kristnande och att de hade stor betydelse ur masskommunikativ synpunkt. Mynten berättar också när Knut den store lät utropa sig till dansk konung, att det fanns en intern opposition mot denne mäktige konung och att det fanns stridigheter mellan hans efterföljare. Vidare möter vi dyrkan av Olav den helige, tidig nationalism och namnen på myntpräglingsorterna.

I inledningen omnämns även viktigare forskningsprojekt i Norden, som t.ex. CNS-projektet i Stockholm. Det faktum att Sverige har ett rikt danskt myntmaterial påpekas också. Stämpelkedsforskningens betydelse får en ingående beskrivning med flera viktiga namngivna forskare inom området.

De 57 kapitlen (!) i boken tar upp alla de viktiga aspekterna inom den numismatisk-historiska forskningen. Här finns t.ex. kapitelrubriker som: *De første mønter med kongenavn i Danmark, Norge og Sverige; Nordiske kopier af engelske mønter omkring 1000; Ringsted som møntsted; Ribes mønter i 1000-tallet; Guds hånd; Triquetra symbolet; Olav den Hellige på danske mønter; Den første Madonna; Smykker eller møntamuletter?; Hvordan regnede og talte man?; Hakkede og bøjede mønter; Halverede mønter; Død mands penge.*

I motsats till de båda andra nordiska länderna, Sverige och Norge, som till jubileumsåret velat spegla sitt respektive lands hela mynthistoria, har man från danskt håll begränsat sig till 1000-talet. Presentationen av 1000-talets danska mynthistoria är mycket lättillgänglig och tilltalande och i mitt tycke en givande och bra begränsning, eftersom den givit möjlighet till fördjupning av många infallsvinklar inom forskningen kring mynten.

Efter kapitlen följer en del med förtydligande beskrivning av mynten på bildplanscher, samt efter denna ytterligare en del med referenser angående de ämnen som tagits upp. En rikhaltig litteraturlista följs av ett register över de avbildade mynten med hänvisning till Hauberg-nummer. Det finns också en lista över de olika myntfynd i vilka de avbildade mynten förekommer.

Slutligen vill jag ge en eloge till den läckra förpackningen, boxen och boken.

Eva Wiséhn

**SVENSKA NUMISMATISKA
FÖRENINGENS
MEDLEMSNÅL**

kan rekvideras från kansliet!

Pris: 35 kr + porto

BÖCKER KÖPES OCH SÄLJES!

- Enstaka bättre objekt samt hela boksamlingar.
- Lista på numismatisk litteratur kan erhållas.

BOK & ANTIK AB

Box 2031, 191 02 Sollentuna.
08-673 39 61

SEDELNYTT

Schweiz

Från hösten 1995 utkommer i Schweiz en ny 1000-francs sedel.

Storlek: 192 x 86 mm.

Färg, framsida: violett, mångfärgad.
baksida: violett, rödbrun, mångfärgad.

Vattenmärke: porträtt av Auguste Forel.

I sedeln finns en säkerhetstråd inlagd. På sedelns framsida i talongen till vänster finns två vertikala streck som kännemärken för blinda.

Island

Sedlabanki Íslands meddelar att en ny 2000-kronorssedel har börjat ges ut.

Storlek: 150 x 70 mm.

Färg, framsida: brun, grön, mångfärgad.
baksida: gul, blå, ljusröd.

Porträtt på framsidan: Jóhannes Sveinsson Kjarval (1885-1972), isländsk konstnär, en av pionjärerna för modern konst på Island.

Vattenmärke: porträtt av Jón Sigurdsson.
Microtext: på baksidan i nedre högra hörnet ovanför den blå bilden finns en rad med "SEDLA-BANKI ÍSLANDS". Valörsiffrorna "2000" är fyllda med "SI".

En säkerhetstråd finns inlagd vertikalt i sedelns vänstra sida. Vid UV-belysning framträder det vertikala serienumret i gult, namnteckningarna i grönt. Som kännemärke för blinda finns en triangel i övre vänstra delen på sedelns framsida.

Stor sedelsamlarmässa i Nederländerna

I nederländska Valkenburg avhålls *The 10th European Paper Money Bourse "Maastricht" 1996 in Geulhal*, 20-21 april 1996. Det kommer att finnas ca 80 försäljningsstånd med handlare och samlare från 30 länder. Förutom sedlar saluförs även sedellitteratur och historiska värdepapper. Om Du vill veta mer om denna mässa, skriv till:

Jos F. M. Eijssermans
P.O. Box 3240
NL- 5930 AE Tegelen
Nederländerna
Fax nr **31-77-477 4027

Luspank

Brist på "lus", troligen från lusidor.

UTSTÄLLNING

Silverskatt utställd i Göteborg

I SNT 3 • 95 presenterade Kenneth Jonsson och Malin Lindquist en silverskatt, som hittats vid Lilla Klintegårde i Väske socken på Gotland. Skatten inlöstes av Kungl Myntkabinettet och Historiska museet under 1995. Den innehåller totalt 1 540 mynt och åtta plantsar samt smycken. Merparten smycken och fyrahundra mynt visas på utställningen "VIKINGAR" i Eriksbergshallen i Göteborg.

Utställningen öppnade den 30 september förra året och beräknas stänga den 17 mars 1996. För den som ännu inte haft möjlighet att se utställningen finns det alltså fortfarande tid att göra det.

AUKTIONER

SVENSKA

April 20-21 Stockholm, B. Ahlström

Maj Stockholm, Svenska Numismatiska Föreningen (datum ännu ej bestämt)

UTLÄNDSKA

Mars 2 Helsingfors, Holmasto
2 Oslo, Oslo Mynthandel
5 London, Spink
6-8 Osnabrück, Künker
12 London, Spink
29-30 Chicago, Ponterio

April 13 Oslo Mynthandel
24 London, Spink
27 Bryssel, Elsen
30 Frankfurt, Peus

Maj 2-4 Frankfurt, Peus
4 Helsingfors, Holmasto
8-11 München, Hirsch
13-15 Frankfurt, Frankfurter Münzhandlung
21-22 Zürich, Leu Numismatics

MÄSSOR

SVENSKA

April 27-28 Helsingborg, FriMynt

UTLÄNDSKA

April 20-21 Valkenburg, Nederländerna

VIKINGAR

Nordens
största utställning
om vikingar

ERIKSBERGSHALLEN

GÖTEBORG

30 SEPTEMBER 1995 - 17 MARS 1996

FÖR INFORMATION OCH GÅSÄDE TÅLER
RING 031-779 11 11, TELEFAX 031-779 11 10

*De som önskar tillkännage
kommande auktioner eller mässor i
auktionskalendern ombedes
kontakta redaktionen, Kjell Holmberg.*

PRESSKLIPP

Metalljakten guld värd

Jag måste pröva min nya metall-detektor, tänkte han – och fann 126 guldmünt från romartiden på ett fält nära Oxford.

Pengarna låg i ett krus som grävts ned strax före kejsar Antoninus Pius' död år 161 e.Kr. skriver *The Times*.

Det är enligt museiexpertis ett av de största fynd av sådana mynt som någonsin gjorts i Storbritannien. Upphittaren, som vill vara anonym, hade tagit mynten till en auktionsfirma som i sin tur kontaktade British Museum.

FÖRENINGAR

Sigtuna Myntklubb

Möteslokal: Nyborgsvägen 8, Rosersberg.

Medlemsmöten under 1996 andra onsdagen i varje månad januari - juni, september - december.

Upplysningar om medlemskap m.m. lämnas per telefon 08-590 38190

Inför den påkostade kampanj som skall dras igång för EURON passar vi på tillfället att publicera nedanstående hyllning till kronan.

SÅNG TILL KRONAN

av A:lfr-d V:stl:nd

Du svenska Krona, som vi fått
i arv av forna fäder,
dig hälsa vi i torrt och vått
å landsbygd som i städer!
Du är så kär för en och var,
så långt vårt land en Krona har!

Varhelst det gives oss en börs,
varhelst en plånbok finnes,
jag vet jag vill, jag tror jag törs
bli nöjdare till sinnes,
om blott en Krona där jag ser,
hur andra mynt än väga mer!

Vad är en mark eller ecu
med kurser som bedåra?
Knappt intet, vill jag mena, ty
de äro icke våra!
Blott svenska Kronan, gul och blå,
är någonting för oss att få!

Väl är Du icke mera värd
så mycket som vi velat,
av marknadskrafter rätt förtärd,
som fel sitt guld fördelat,
men ingen bank kan från oss ta'
den Krona som vi ännu ha!

Ja, leve Kronan, helst då höjd,
som svenskaste valutan,
en myntfot som det är en fröjd
att icke vara utan!
Å Sveriges trygghet som symbol
Du äger evigt monopol!

I lön, i lån, i baisse, i hausse,
i myntform eller sedel-,
Du kärast är av allt som fås
uti likvida medel
– och står praktiken ej oss bi,
Du leder dock som teori!

*Ur Grönköpings Veckoblad
juli/avg 1995.*

NUMISMATIK ÄR SPÄNNANDE!

Svenska Numismatiska Föreningens (SNF) ändamål är att sammanföra fackmän och samlare inom numismatikens alla områden. Föreningen anordnar föredrag, exkursioner och numismatiska resor, öppet hus i föreningens lokaler samt auktioner.

SNF stiftades 1873 och är Nordens äldsta och största numismatiska förening med ca 1000 medlemmar. SNF ger ut *Svensk Numismatisk Tidskrift* i samarbete med Kungl Myntkabinettet. Tillsammans med de övriga nordiska huvudföreningarna ger SNF ut *Nordisk Numismatisk Årsskrift*. Föreningen utger dessutom *Numismatiska Meddelanden* och *Numismatiska Småskrifter*. Föreningen präglar också medaljer.

Årsavgiften är 200 kr, juniorer (under 20 år) 100 kr. Som medlem får du *Svensk Numismatisk Tidskrift* automatiskt. Du kan också enbart prenumerera på tidningen. Det kostar endast 150 kr för åtta nr per år.

SVENSKA NUMISMATISKA FÖRENINGEN

Banérgatan 17 nb

115 22 Stockholm

Tel. 08-667 55 98, Fax 08-667 07 71

SNFs kansli har telefon- och besökstid 10.30-13.00 onsdag och torsdag.

Information om Svenska Numismatiska Föreningens Auktionsverksamhet

Som en service åt sina medlemmar har SNF, sedan 1935, anordnat auktioner med mynt, medaljer, polletter, sedlar, numismatisk litteratur och andra objekt av numismatiskt intresse.

Från och med 1996 planeras två auktioner årligen:

VÅRAUKTIONEN, i april-maj, med material inlämnat av medlemmar och andra, samt normalt även material ur Sven Svenssons samlingar.

HÖSTAUKTIONEN, i okt-nov, med enbart numismatisk litteratur. 1996 och 1997 års auktioner är reserverade för försäljning av dubletter ur SNFs eget bibliotek. Ingen inlämning till dessa alltså.

För att få närvara och bjuda på auktionerna måste man vara medlem i SNF, eller i annan förening ansluten till Nordisk Numismatisk Union.

För närmare upplysningar om inlämningsvillkor m.m. – kontakta auktionskommissarie Jan Karlsson, Götgatan 3, 753 15 Uppsala. Tel/Fax: 018-54 83 42, Mobil: 010-279 09 86.

Styrelsen